

บทที่ 4

บทบาท-ฐานะของผู้หญิงท่ามกลางกระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์

การศึกษาด้านมานุษยวิทยาในอดีต มักมองชุมชนชาวนาว่า เป็นสังคมที่เรียบง่าย หยุดนิ่งโดดเดี่ยว และมีความสมานฉันท์กันภายในชุมชนสูง (ยศ, 2535 : 194) หากในความเป็นจริง ชาวนาในชุมชนหนึ่งๆ จำเป็นต้องติดต่อกับชุมชนภายนอก ต่างพื้นที่ และต่างชาติพันธุ์ เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้าบางชนิดที่ในชุมชนมีมากเกินไปจนความจำเป็น กับสินค้าบางชนิดที่ชุมชนขาดแคลนแต่มีปรากฏอย่างเหลือเฟือในชุมชนอื่น การติดต่อสัมพันธ์กับภายนอกชุมชนเช่นนี้ ทำให้เกิดการปะทะประสานระหว่างวัฒนธรรมของแต่ละชุมชนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ในปัจจุบัน ชุมชนชาวนาต่างๆ มิเพียงมีการติดต่อสัมพันธ์ เพื่อแลกเปลี่ยนสินค้ากับชุมชนภายนอกเช่นในอดีตเท่านั้น ทว่า การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ภายในได้ชื่อว่า 'นโยบายการพัฒนา' ได้รุกคืบเข้าไปยังชุมชนชาวนาอย่างไม่ทันตั้งตัวทีเดียว และภายใต้สถานการณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกโดยผ่านทางนโยบายและโครงการพัฒนาต่างๆ จากภาครัฐและเอกชน ที่พากันนำเอาความเจริญในรูปแบบของสาธารณูปโภคต่างๆ เข้าไปสู่ชุมชน เมื่อนำ จนก่อให้เกิดผลกระทบต่อการดำรงชีวิตของคนในชุมชนอย่างมากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อระบบเศรษฐกิจที่พึ่งพาการเกษตรแบบยังชีพได้ถูกทำลายลงด้วยกลไกของระบบตลาด และการแพร่ระบาดของอุดมการณ์บริโภคนิยม ที่เข้ามาในหมู่บ้านโดยไม่ได้รับเชิญพร้อมๆ กับความเจริญและความทันสมัยจากโครงการพัฒนาของรัฐและเอกชน ทำให้ชุมชนเกิดความแตกแยก ขาดความสมดุลระหว่างความต้องการปัจจัยเพื่อบริโภค กับความสามารถในการตอบสนองต่อความต้องการนั้น บัณฑิตชนนิยมเป็นระบบคุณค่าใหม่ของชุมชน และการแข่งขันกันในการบริโภคสินค้าคือวิถีชีวิตแบบใหม่ของชุมชนภายใต้อุดมการณ์บริโภคนิยมดังกล่าว เพื่อให้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ ดิ้นรน และยกระดับฐานะของตนเองและครอบครัว

ในบทนี้ จะนำเสนอให้เห็นภาพของบทบาท-ฐานะของผู้หญิงในชุมชนปกาสัยหมู่บ้านเมื่อนำ ในบริบททางสังคมวัฒนธรรมใหม่ กล่าวคือ เมื่อชุมชนทั้งชุมชนมีการปรับเปลี่ยนวิถีการผลิตและการดำเนินชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิมมาก อันเนื่องมาจากกระบวนการพัฒนาต่างๆ ที่เป็นเหตุปัจจัยจากภายนอก ส่งผลให้ส่วนประกอบอื่นๆ ภายในชุมชนแทบทุกส่วนต้องปรับเปลี่ยนไปด้วย ไม่เว้นแม้แต่บทบาท-ฐานะของผู้หญิง สิ่งที่น่าสนใจที่สุดอยู่ที่ว่า แต่ไหนแต่ไรมา 'ผู้หญิง' มีความรู้ที่เหมาะสมสอดคล้องกับการดำเนินชีวิตและวิถีการผลิตของชุมชน ทำให้สถานภาพทางสังคมของพวกเธอเป็นที่ยอมรับจากชุมชนอย่างดีเสมอมา แต่ในปัจจุบัน 'ความรู้' ที่พวกเธอได้รับจากระบบการศึกษาสมัยใหม่จะสอดคล้องเหมาะสมกับบริบทของสังคมใหม่ของพวกเธอหรือไม่ เพียงใด นอกจากนี้ ระบบครอบครัว

และความสัมพันธ์ทางเครือญาติที่เคยเป็นพื้นฐานอำนาจแต่เดิมของเธอ ได้รับผลกระทบจากอุดมการณ์สมัยใหม่หรือไม่ เพียงใดด้วย ทั้งนี้ เพื่อทำความเข้าใจถึงการปรับตัวของผู้หญิงปากเกาะญอในการดำรงรักษาสถานภาพและบทบาทของพวกเธอในชุมชนภายใต้บริบทสังคมสมัยใหม่

การเลี้ยงดูเด็กหญิงในสังคมสมัยใหม่

ดังกล่าวมาแล้วในบทที่สามว่า ชุมชนปากเกาะญอดั้งเดิมไม่เคยมีโรงเรียนมาก่อน เพราะตามวัฒนธรรมของพวกเขาคือ เด็กๆ จะได้เรียนรู้ภูมิปัญญาของบรรพชนจากการดำเนินชีวิตประจำวัน โดยการถ่ายทอดของพ่อ-แม่-ญาติผู้ใหญ่ที่อยู่ล้อมรอบตัวพวกเธอเหล่านั้นเอง แม้ว่าชุมชนจะแบ่งแยกบทเรียนที่แตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างเด็กหญิงและเด็กชาย โดยมีเป้าหมายเพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาของบรรพชน ดำเนินชีวิตตามประเพณีวัฒนธรรมกำหนด และร่วมดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวปากเกาะญออย่างมีศักดิ์ศรีต่อไปนั่นเอง

อย่างไรก็ตาม ในยุคสมัยที่ชุมชน เฒ่อ้าว ก้าวเข้าไปหาการเปลี่ยนแปลงและยอมรับความรู้ตลอดจนระบบคิดใหม่ๆ เข้ามาประสานกับความคิดความเชื่อในวัฒนธรรมเดิม จนปรับเปลี่ยนชุมชนไปสู่ 'ชุมชนชาวเขาในยุคสมัยใหม่' ¹ เช่นปัจจุบันนี้ จึงพบว่าชุมชนได้เปลี่ยนแปลง 'ความเชื่อ' ในอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติ ไปเชื่ออำนาจของพระคริสต์และหลักเหตุผลแบบวิทยาศาสตร์ พร้อมกับเปลี่ยน 'การผลิต' จากข้าวไร่และพืชผักหลากหลายพืชเพื่อยังชีพ ไปผลิตผักและไม้ดอกเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าส่งผลให้ส่วนต่างๆ ของชุมชน ที่เคยเชื่อมโยงสัมพันธ์กับความเชื่อและวิถีการผลิตแบบเดิม ไม่ว่าจะเป็นการประกอบพิธีกรรม การศึกษาเรียนรู้ ค่านิยม วิถีการดำเนินชีวิต ตลอดจนความสัมพันธ์ทางการผลิตจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่าการปรับเปลี่ยนต่างๆ เกิดขึ้นในชุมชนอยู่แล้วอย่างตลอดเวลาและค่อยเป็นค่อยไป แต่เมื่อการปรับเปลี่ยนไปดังกล่าว เกิดขึ้นภายใต้สถานการณ์ที่มีการช่วยเหลือ สนับสนุน เอื้ออำนวยอย่างมากมาจากโครงการพัฒนาต่างๆ ทั้งจากภาครัฐและเอกชนแล้ว การปรับเปลี่ยนไปของชุมชนจึงเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วชนิดตั้งรับไม่ทัน กรณีเช่นนี้เอง ที่สมาชิกในชุมชนต้องใช้ความพยายามในการทำความเข้าใจ อธิบาย และให้ความหมายต่อ บริบทสังคมในปัจจุบัน ด้วยการผสมผสานระบบคิดเก่ากับระบบคิดใหม่เข้าด้วยกัน

¹ 'สังคมชาวเขาในยุคสมัยใหม่' นี้ ผู้เขียนหมายถึง ชุมชนของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่มีได้ดำรงชีวิตอยู่อย่างภาพเขียนแนวโรแมนติกเช่นแต่ก่อนอีกแล้ว หากพวกเขามีความพยายามที่จะปรับตัว และเปลี่ยนแปลงความเชื่อ ความคิด ตลอดจนการดำเนินชีวิตต่างๆ ให้เข้ากับสถานการณ์ที่เป็นความกดดันจากภายนอกชุมชน เพื่อดำรงความอยู่รอดของชุมชนไว้ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกใดๆ ที่จะพบเห็นหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ได้รับการพัฒนาจนมีความเจริญทัดเทียมหมู่บ้านในชนบททั่วไปของไทย

'การศึกษา' ซึ่งเป็นตัวแบบที่สำคัญในการสร้างพื้นฐานความคิดให้กับเด็กหญิงชายรุ่นใหม่ ของชุมชน ดูเหมือนจะเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งในยุคสมัยนี้ 'โรงเรียนบ้าน เหมอท่า' ซึ่งตั้งขึ้น ในราวปี พ.ศ. 2523 ตามนโยบายพัฒนาการศึกษาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จึงรองรับเด็กๆ ชาวปากทะอญในหมู่บ้านเองและหมู่บ้านข้างเคียงเป็นจำนวนมาก มาศึกษาเล่าเรียน วิชาคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาไทยหรือภาษาอังกฤษ ตลอดจนวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (สปช.) ในหนังสือตำราเรียน ที่จัดทำขึ้นตามหลักสูตรจากส่วนกลางโดยกระทรวงศึกษาธิการ

ทุกวันนี้ เด็กหญิงชายชาว เหมอท่า จะได้อยู่ใกล้ชิดกับผู้เป็นแม่ ตั้งแต่แรกเกิดจนถึงอายุ 3 ปี เท่านั้น เมื่อมีอายุครบ 3 ปีเต็ม หรือบางคนอายุเพียง 2 ปีครึ่งก็ตาม แม่จะพาพวกเขาไปฝากเลี้ยงที่ 'ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก' ประจำหมู่บ้าน โดยเสียค่าใช้จ่ายเดือนละ 20 บาท ทุกเช้าแม่จะพาลูกๆ ไปส่ง ที่ศูนย์ฯ ก่อนจะเลยไปสวนนา หรือไปรับจ้างแรงงานที่มูลนิธิพัฒนาโครงการหลวง และจะแวะไปรับ ลูกกลับบ้านอีกครั้งในตอนเย็น แม่บ้าน ลูก 2 ราย 27 ปีคนหนึ่งเล่าว่า "ใจจริงแล้ว ไม่ต้องการให้ลูกคนโต ไปอยู่ศูนย์ฯ เด็กเล็กน่ารัก รอยยิ้มของเขาเองมากกว่า แต่ความที่ต้องดูแลลูกคนเล็กที่ยังเล็กนักโดย ไม่มีใครช่วย และยังคงคอยช่วยสามีดูแลสวนดอกไม้และสวนผัก ที่ปลูกภายใต้การเป็นสมาชิกของ โครงการหลวงอีก ทำให้ไม่มีเวลาดูแลลูกเลย การมีศูนย์ฯ เด็กเล็กจึงเป็นประโยชน์กับครอบครัวตนมาก แม้ว่าจะต้องทนคิดถึงลูกบ้างก็ตาม"

ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กบ้าน เหมอท่า ตั้งขึ้นในหมู่บ้านเมื่อไม่กี่ปีมานี้เอง โดยการผลักดันของ ประธานกลุ่มแม่บ้าน ที่อยาก让孩子们 ได้รับการดูแลสั่งสอน ในระหว่างที่พ่อ-แม่ของพวกเขามีงานทำ ล้นมือ ประธานกลุ่มแม่บ้านผู้นี้ ให้เหตุผลต่อการผลักดันให้เกิดศูนย์พัฒนาเด็กเล็กขึ้นในหมู่บ้านว่า นอกจากจะเป็นการให้เด็กมีคนคอยดูแลในตอนกลางวันแล้ว ยังทำให้พวกเขาได้พัฒนาความพร้อม และความรู้ภาษาไทยซึ่งครูที่ศูนย์ฯ เป็นผู้สอนให้ เพื่อเป็นพื้นฐานในการเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนประจำ หมู่บ้านต่อไปได้ด้วย ในปัจจุบัน มีครูชาว เหมอท่า ประจำศูนย์ฯ อยู่ 2 คน คนหนึ่งเป็นเยาวชน ซึ่ง สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย จากการศึกษาในระบบ โรงเรียนพระหฤทัย จังหวัด เชียงใหม่ และอีกคนหนึ่งสำเร็จการศึกษาระดับประถมศึกษาปีที่หกจากโรงเรียนบ้านเหมอท่า เอง เป็น ผู้ดูแลเด็กๆ จำนวน 22 คนของศูนย์ฯ เด็กเล็ก คุณครูทั้งสองของศูนย์ฯ เล่าถึงกิจกรรมต่างๆ ในแต่ละวัน ว่า "เมื่อเด็กมาถึงศูนย์ฯ ก็จะปล่อยให้เด็กๆ เล่นกันเอง จนกระทั่งมาครบทุกคน จึงให้เด็กเข้าแถวเคารพ ธงชาติ ร้องเพลงชาติ และออกกำลังกาย หลังจากนั้น ก็จะสอนให้เด็กรู้จักตัวหนังสือไทย ตั้งแต่ ก ไก่ ถึง ฮ นกฮูก เด็กๆ ไม่ค่อยรู้เรื่องหรอก ก็ท่องตามๆ กันไปนั่นเอง ที่นี้ไม่ค่อยมีอุปกรณ์หรือสื่อการสอน ที่จะล่อใจเด็กมากนัก การเรียนในห้องจึงทำให้เด็กเบื่อง่ายและมักขอออกไปเล่นนอกห้องเรียน หลังจาก ทานอาหารกลางวันแล้ว เด็กๆ จะได้นอนกลางวัน เมื่อตื่นขึ้นในราวบ่ายสองโมง ก็จะแจกนมให้คน ละหนึ่งกล่อง และเตรียมตัวรอพ่อ-แม่มารับกลับบ้าน" ทั้งนี้เป็นที่สังเกตว่า ความพยายามที่จะสอน ภาษาไทย การสอนร้องเพลงชาติ หรือการให้ตีมนมในเวลาบ่ายกับเด็กเล็กนี้ ล้วนเป็นนโยบายหนึ่ง

ของสำนักงานพัฒนาชุมชน สังกัดกระทรวงมหาดไทย ผู้รับผิดชอบและดูแลเกี่ยวกับศูนย์เด็กเล็กในชุมชนชนบททั่วประเทศไทยโดยตรงนั่นเอง

ดูเหมือนว่า ในการเรียน การสอน หรือกิจกรรมต่างๆ ที่ศูนย์เด็กเล็กไม่มีอะไรมากนัก แต่การปลูกฝังให้เด็กรู้หน้าที่ตัวเอง และเรียนรู้ที่จะปรับตัวกับการอยู่ร่วมกับคนอื่นในชุมชน ก็ถือเป็นข้อดีของศูนย์ฯ ข้อหนึ่งต่อชุมชนทีเดียว นอกจากนี้ พ่อ-แม่ผู้มีลูกเล็กๆ และไม่มีญาติพี่น้องช่วยดูแลให้ในเวลาที่ต้องทำงานในไร่-นา-สวนของตัวเองนั้น ก็ได้รับประโยชน์จากการมีศูนย์ฯ เด็กเล็กเข้ามาทำหน้าที่แทนให้ อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ปกครองบางคนแล้ว พวกเธอก็มีความคาดหวังต่อศูนย์ฯ ว่าน่าจะมีการจัดการเรียน-การสอนให้มากกว่าที่เป็นอยู่ เพื่อเด็กๆ จะได้มีพื้นฐานที่ดีเมื่ออายุครบเกณฑ์เข้าศึกษาในชั้นอนุบาลของโรงเรียนบ้าน เหมอท่า ต่อไป เพราะทุกวันนี้ ศูนย์ฯ เด็กเล็กในสายตาพวกเธอนั้น เป็นเหมือนสถานที่ฝากเลี้ยงเด็กเท่านั้น ไม่ได้มีส่วนช่วยในการเรียนการสอนของเด็กๆ แต่อย่างใด

เมื่อเด็กมีอายุครบเกณฑ์เข้าศึกษาต่อในชั้นอนุบาลประมาณ 4 ปี พวกเขาก็จะได้ข้ามไปเรียนในชั้นอนุบาลในโรงเรียนบ้าน เหมอท่า ซึ่งอยู่ตรงกันข้ามกับศูนย์ฯ นั่นเอง โรงเรียนบ้าน เหมอท่า เป็นโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาภาคบังคับตามกฎหมายของรัฐบาล ซึ่งนักเรียนไม่ต้องจ่ายเงินสำหรับค่าเล่าเรียนแต่อย่างใด มีเพียงค่าอุปกรณ์การเรียน ซึ่งประกอบด้วยค่าหนังสือ ค่าชุดนักเรียน ชุดลูกเสือ-และชุดเนตรนารี หรือแม้แต่ค่าเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ อาทิ ทักษะศึกษา การฝีมือ เป็นต้น นับได้ว่าเป็นค่าใช้จ่ายที่ค่อนข้างสูงทีเดียว สำหรับครอบครัวที่มีรายได้ที่เป็นเงินสดไม่มากนัก จึงพบว่า แม้พวกเขาจะสามารถศึกษาเล่าเรียนไปได้เรื่อยๆ จนกระทั่งจบการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาปีที่สามได้ ทว่า ก็ต้องถามความประสงค์ของครอบครัวด้วย เนื่องจากสมาชิกในครอบครัวจะต้องเป็นผู้สนับสนุนรายจ่ายในส่วนที่เกินมานั้น

เด็กหญิงชายทุกคนที่บ้าน เหมอท่า จึงต้องผ่านเข้าสู่ระบบการศึกษาภาคบังคับจากโรงเรียนบ้าน เหมอท่า นี้ ตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง จะแตกต่างกันในรายละเอียดที่ว่า ใครจะสามารถอยู่ในระบบการศึกษานี้ได้นานกว่ากัน กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ แม้ว่าพวกเด็กๆ จะมีโอกาสเข้ารับการศึกษได้เท่ากัน แต่ความสามารถในการเรียนจนสำเร็จการศึกษานั้นแตกต่างกัน ความสามารถที่แตกต่างดังกล่าว มิได้หมายถึงความแตกต่างในความสามารถทางการเรียนอย่างเดียว แต่เป็นความแตกต่างในด้านฐานะความเป็นอยู่ของครอบครัวด้วย ซึ่งความแตกต่างเหล่านี้ จะส่งผลต่อการสนับสนุนหรือคัดค้านด้านการศึกษาต่อของพวกเขาได้ จึงพบว่าเด็กๆ ในบ้าน เหมอท่า มีระดับการศึกษาที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก ตั้งแต่ภาคบังคับในระดับประถมศึกษาปีที่หก หรือมัธยมศึกษาปีที่สาม ไปจนถึงระดับการศึกษาที่สูงกว่านั้น ตามที่ผู้ใหญ่บ้านคนปัจจุบันให้ข้อมูลว่า ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีหน่อยก็จะส่งลูกๆ ออกไปศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้นนอกหมู่บ้าน โดยมีทั้งที่ส่งเสียลูกๆ ด้วยกำลังทรัพย์ของตนเอง หรือขอความช่วยเหลือสนับสนุนจากบาทหลวงและเจ้าหน้าที่ของศูนย์สังคมพัฒนา ซึ่งเข้าไปให้ความช่วยเหลือด้านการพัฒนาการศึกษาอย่างต่อเนื่องเสมอมา

จะเห็นได้ว่า บาทหลวงคณะพระหฤทัยแห่งเบธาราม และศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนบท เชียงใหม่ ซึ่งมีเป้าหมายในการทำงานด้านการพัฒนาการศึกษาให้กับชาวปกากะญอในพื้นที่ทำงาน ตั้งแต่ในอดีตมานั้น ก็ยังคงดำเนินนโยบายการให้โอกาสและสนับสนุนการศึกษาให้กับชาว เฌอท่า มา จนทุกวันนี้ ดังปรากฏให้เห็นว่า ในจำนวนเด็กและเยาวชนหญิงชายที่มีโอกาสเรียนจนสำเร็จการศึกษา หรือกำลังศึกษาในระดับต่างๆ นั้น มีเด็กชายบางส่วนได้รับโอกาสทางการศึกษาจากการสนับสนุนและช่วยเหลือจากบาทหลวงคณะเบธาราม ให้ไปเรียนเป็นช่างเครื่องยนต์ที่จังหวัดพะเยาบ้าง หรือเด็กหญิง บางส่วนก็ได้รับการช่วยเหลือจากศูนย์สังคมพัฒนาฯ ในการประสานงานให้พวกเขาได้เรียนต่อในระดับ มัธยมศึกษาตอนปลาย ควบคู่ไปกับการเรียนตัดเย็บเสื้อผ้าที่บ้านมารีนา จังหวัดเชียงใหม่ หรือเรียน ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ควบคู่ไปกับการทำงานกับคณะซิสเตอร์ตามโรงเรียนคาทอลิกต่างๆ ในเขต ภาคเหนือเพื่อแลกเปลี่ยน เป็นต้น โอกาสต่างๆ เหล่านี้ ทำให้เด็กๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จากครัวเรือน ที่มีฐานะยากจนหลายคน ได้เข้าเรียนต่อในระดับที่สูงๆ ขึ้นไป ในขณะที่เดียวกัน ก็สามารถมีรายได้มา จุนเจือครอบครัว เพื่อทดแทนแรงงานของตนต่อครัวเรือนที่หายไปกับระบบการศึกษามัธยมใหม่ด้วย

ตาราง 4.1 แสดงระดับการศึกษาของเยาวชนหญิง-ชาย อายุระหว่าง 15-25 ปี **

ในบ้าน เฌอท่า จำแนกประเภทครัวเรือนตามฐานะทางเศรษฐกิจ

ประเภทครัวเรือน	ป. 6		ม. 3		ม. 6		ปวช.		ปวส.		ปริญญาตรี	
	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.	ญ.	ช.
ครัวเรือนไรที่ดิน	3	1	2*	-	-	-	-	-	-	-	-	-
ครัวเรือนยากจน	7	2	2*	2	3*	-	-	2*	1*	1	-	-
ครัวเรือนปานกลาง	11	5	4	4	2*	2	2	5	-	1	-	-
ครัวเรือนร่ำรวย	-	-	4	3	2	3	-	5	1	2	-	-
ครัวเรือนนายทุน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1
รวม	21	8	12	9	7	5	2	12	2	4	1	1

หมายเหตุ : * คือผู้ที่ได้รับการช่วยเหลือด้านการศึกษาจากศูนย์สังคมพัฒนาฯ และบาทหลวง คณะเบธารามฯ

** เยาวชนหญิง-ชายอายุระหว่าง 15-25 ปี รวมทั้งหมดจำนวน 84 คน (จำแนกเป็น หญิง 45 คนและชาย 39 คน) มีทั้งที่กำลังศึกษาอยู่ในระดับต่างๆ และสำเร็จการศึกษาตามระดับที่ระบุไว้แล้ว

ที่มา : จากการสัมภาษณ์ข้อมูลทั่วไปของชาวบ้านในหมู่บ้าน ระหว่าง พ.ศ. 2541-2542

ปัจจุบัน พบว่าเยาวชนที่ได้รับการศึกษาในระดับสูงๆ นั้น มีจำนวนไม่มากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนเด็กและเยาวชนทั้งหมด และเมื่อพิจารณาในแต่ละระดับชั้น (ตามตาราง 4.1) พบว่าในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นและตอนปลายนั้น เด็กหญิงนิยมเรียนมากกว่าเด็กชาย และในจำนวนดังกล่าวเป็นเด็กที่ครอบครัวสามารถส่งเสียให้เรียนเองเพียง 4 คนเท่านั้น นอกนั้นได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานคาทอลิก ซึ่งเด็กๆ จะต้องทำงานแลกเปลี่ยนกับโอกาสทางการศึกษาดังกล่าวมาแล้ว นอกจากนี้ยังพบว่าในการศึกษาสายอาชีพระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพ (ปวช.) และประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูง (ปวส.) นั้น เป็นที่นิยมของเด็กชายมากกว่า ทั้งนี้ พวกเขาเลือกเรียนด้านการเกษตรที่สถาบันการเกษตรของรัฐแห่งหนึ่งในเขตอำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ โดยให้เหตุผลว่าเมื่อเรียนสำเร็จจะได้นำความรู้ที่ได้จากการเล่าเรียนนี้ กลับมาพัฒนาด้านการเกษตรในหมู่บ้านของตนต่อไป และในจำนวนเด็กหญิง 1 คนที่เรียนในระดับ ปวส. (อนุปริญญา) จากครัวเรือนฐานะยากจนนั้น เธอกำลังเรียนผู้ช่วยพยาบาลอยู่ที่โรงพยาบาลคามิลเลียนในกรุงเทพมหานคร ด้วยความช่วยเหลือของหน่วยงานคาทอลิก

เมื่อพิจารณาถึงปู่หลั่งบรรดาพ่อ-แม่ของเด็กและเยาวชน ซึ่งกำลังศึกษาหาความรู้อยู่ในขณะนี้ พบว่าพ่อ-แม่ของเด็กกลุ่มเหล่านี้ ก็คือเด็กและเยาวชนคาทอลิกกลุ่มแรกๆ ที่ได้รับเลือกจากคณะบาทหลวงพระหฤทัยแห่งเบธาราม ให้มีโอกาสไปเรียนหนังสือที่ศูนย์แม่ป๋อนในอดีตคราวก่อตั้งหมู่บ้านคาทอลิกนั่นเอง ดังที่พ่อ-แม่ของเยาวชน คนหนึ่งอธิบายถึงเหตุผลที่ตนเองต้องพยายามส่งเสียลูกให้ได้เรียนหนังสือสูงๆ ว่า 'สมัยนี้ ไม่เรียนหนังสือไม่ได้แล้ว คงจะกลายเป็นคนโง่ให้คนอื่นหลอกเอาได้ สมัยที่เป็นหนุ่ม-สาวได้มีโอกาสไปเรียนที่ศูนย์แม่ป๋อน จึงรู้ว่ามีควมรู้มากมายที่ยังเรียนไม่หมด ตัวพ่อก็ได้รับความรู้ใหม่ๆ จากที่แม่ป๋อนนั่นเอง ดังนั้น ในสมัยนี้จึงอยากให้ลูกๆ ได้เรียนหนังสือบ้าง' ในขณะที่แม่ช่วยเสริมว่า 'ต่อไปบนดอยไม่มีไร ไม่มีนา แล้ว ก็คงต้องให้ลูกเรียนหนังสือเท่านั้น จึงจะสามารถมีความรู้และนำความรู้นั้นไปทำงานในเมืองได้'

เห็นได้ว่า 'ผลกระทบจากระบบการศึกษา' ที่เกิดขึ้นในคนรุ่นหนึ่งอย่างไม่รู้ตัว นั่นก็คือการศึกษา ซึ่งเน้นแต่ความรู้สำหรับคนในเมือง ที่มีสังคม-วัฒนธรรมแตกต่างจากชาวปกากะญอมากนั้น ทำให้ชาวปกากะญอเริ่มออกห่างจากวิถีวัฒนธรรมต่างๆ ที่เคยปฏิบัติ พวกเขาเริ่มไม่เห็นคุณค่าและไม่ได้ตระหนักถึงภูมิปัญญาแต่เดิม ที่ผูกโยงความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนกัน เมื่อผลกระทบนี้ สะสมเพิ่มขึ้นตามวันเวลาที่ผ่านไปและไม่ได้รับการแก้ไขในคนรุ่นพ่อแม่ ประกอบกับได้รับการตอกย้ำซ้ำอีกในคนรุ่นลูกรุ่นต่อมา ทำให้ 'ความรู้และอุดมการณ์สมัยใหม่' ที่ได้รับจากระบบการศึกษาตามหลักสูตร กลายเป็นเครื่องมือที่สำคัญและจำเป็นที่สุดในการกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูเด็กหญิงและเด็กชายในชุมชนปกากะญอในบริบทสังคมปัจจุบัน

การถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ หรือที่เราเรียกว่า 'การศึกษา' นั้น ย่อมสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียนอย่างใกล้ชิด ซึ่งการศึกษาที่ผ่านมาภายในชุมชนปกากะญอเป็นเช่นนั้นมาตลอด ดังนั้น หากการศึกษาให้ความชำนาญและอุดมการณ์ที่ไม่สามารถใช้ได้จริงในวิถีชีวิตของผู้เรียนได้ ก็คือ

ว่าการศึกษาดังกล่าวนั้นไร้ประโยชน์ การศึกษาในปัจจุบัน ซึ่งอยู่ภายใต้การจัดการของรัฐบาลกลาง ที่มีวัตถุประสงค์จะสร้างระบบการศึกษาที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน² นับตั้งแต่การอ่านออกเขียนได้ ไปจนถึง ความรู้ความชำนาญทางเทคโนโลยีสมัยใหม่อื่นๆ จึงไม่มีความสัมพันธ์กับชีวิตของชาวปากาเกอะญอ ผู้เรียนมากขึ้นทุกที และเมื่อชุมชนถูกผลักดันเข้าสู่ระบบการศึกษาเช่นว่านี้ การศึกษาของชุมชน ซึ่งเคยสัมพันธ์กับวิถีชีวิต เช่น การทอผ้า การหาของป่า การจับปลาในห้วย หรือแม้แต่การทำไร่ หมุนเวียน ถูกทอดทิ้งจนหมดสิ้น ตลอดจนอุดมการณ์ที่ช่วยสนับสนุนวิถีทำมาหาเลี้ยงชีพแบบ นั้น เช่น ความเชื่อเพื่อเผ่าเผ่า การเคารพในสิทธิของกันและกัน ฯลฯ ก็ไม่มีการถ่ายทอดให้แก่ สมาชิกใหม่ของชุมชนอีกเลย ในการนี้ 'พลังของชุมชน' ซึ่งเคยทำหน้าที่ในการกำหนดกฎเกณฑ์ กรอบประเพณี วัฒนธรรม และพฤติกรรมต่างๆ ให้กับชุมชนในอดีตเริ่มหมดลง เพราะขาดการสืบทอด และการผลิตซ้ำของอุดมการณ์ภายในชุมชนนั่นเอง (นิธิ, 2531 : 26-27)

จะเห็นได้ว่า ระบบการศึกษาสมัยใหม่ ซึ่งดูเหมือนจะเป็นการเปิดโอกาสและเป็นทางเลือก ใหม่สำหรับการศึกษาค้นคว้าความรู้ของชาวปากาเกอะญอ เมื่อทำ นั้น ในยุคสมัยที่ผ่านมามีของครูพันธุ์ใหม่ ระบบการศึกษาดังกล่าว จะไม่สามารถตอบสนองต่อการดำเนินชีวิตของพวกเขาเท่าใดนัก มีหน้า ข้ำ ยังทำให้เกิดความสับสนขึ้นในระบบคิดของพวกเขาอีกด้วย ทั้งนี้เพราะระบบการศึกษาสมัยใหม่ เป็นระบบการศึกษา ซึ่งสอนให้ชาว เมอท่า พึ่งพาวัฒนธรรมของศูนย์กลาง ลอกเลียนรูปแบบชีวิตเยี่ยง ศูนย์กลางที่คอยเอาอย่างตะวันตกอย่างไม่ลืมหูลืมตา ไม่ว่าจะเป็นการครอบงำทางอุดมการณ์ที่มุ่งรับใช้ ตลาด มุ่งถ่ายทอดความรู้-ความชำนาญ และอุดมการณ์ที่ส่งเสริมระบบเศรษฐกิจการตลาดและการ บริโภคความเจริญ ความทันสมัย และความเป็นตะวันตก แต่ในขณะเดียวกัน กลับทำลายวัฒนธรรม ท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิธีการผลิตแบบยังชีพ อุดมการณ์และระบบศีลธรรมประเพณีเดิมลงอย่าง ต่อเนื่อง นอกจากนี้ การศึกษายังทำหน้าที่ดูดซับทรัพยากรบุคคลออกจากชุมชน เพื่อนำเอาไปหล่อ เลี้ยงภาคอุตสาหกรรมในเขตเมือง ยังสอนให้คนละทิ้งหมู่บ้าน มองว่าการใช้ชีวิตในหมู่บ้านเป็นการ กระทำที่ไม่ชาญฉลาดและไม่มีความดี การศึกษาจึงเป็นการพรากมันสมองออกจากชุมชน ทำให้ชาว ชนบทไม่มีการพัฒนาเทคนิควิทยาในลักษณะที่สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น การศึกษาชักนำความ เป็นปัจเจกบุคคลเข้ามาแทนการรวมตัวกันของชุมชน ยังผลให้ชุมชนเกิดอ่อนแอ แตกแยก และเสื่อม พลังลงในที่สุด

ที่ว่า ในยุคสมัยของครูพันธุ์ใหม่ ซึ่งได้รับการกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูให้เติบโตขึ้นมาภายใต้บริบท สังคม-วัฒนธรรมในแบบใหม่แล้วนี้ พวกเขาจึงมีระบบคิดและพฤติกรรมในลักษณะที่ได้รับการถ่ายทอด จากครูที่ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กและครูที่โรงเรียน หรือเลียนแบบจากผู้เดินทางผ่านหมู่บ้านซึ่งประกอบไป

² ในปัจจุบัน กระทรวงศึกษาธิการมีความพยายามจะสร้าง 'หลักสูตรท้องถิ่น' ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้เรียน แต่ความ พยายามในเชิงปฏิบัติดังกล่าวในหมู่บ้าน เมอท่า และหมู่บ้านใกล้เคียงจะห่างไกลจากนโยบายของกระทรวงศึกษา- ธิการกำหนด เพราะยังไม่มีใครให้คุณค่ากับ 'ปราชญ์ท้องถิ่น' มากนัก

ด้วยคนหลากหลายชาติพันธุ์ และเรียนรู้จากพ่อ-แม่ที่ได้รับการศึกษาจากระบบการศึกษาสมัยใหม่มาบ้างแล้ว ในขณะเดียวกัน พวกเขาก็เติบโตขึ้นมาในสภาพแวดล้อมของหมู่บ้านที่มีวิถีการผลิตแบบปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้ามาได้ระยะหนึ่ง มีระบบการค้าและเศรษฐกิจทุนนิยมเต็มรูปแบบ มีถนนหนทางให้เดินทางไปมาอย่างต่างๆ ได้สะดวกสบาย มีรถยนต์และรถจักรยานยนต์เป็นปัจจัยการผลิตในครัวเรือนส่วนมาก และมีโทรทัศน์เป็นสิ่งที่จำเป็น (โดยบางขณะก็เป็น 'ครู' ผู้ไม่เคยตั้งใจสอนแต่มีอิทธิพลมากเป็นพิเศษ) ของสมาชิกทุกคนในครอบครัวยามว่างมือจากงานประจำ การเรียนรู้และสภาพแวดล้อมต่างๆ นี้ ทำให้ระบบการศึกษาสมัยใหม่ กลายมาเป็นทางเลือกทางเดียวของพวกเขา ที่จะช่วยให้พวกเขาสามารถดำเนินชีวิตได้ในปัจจุบัน ดังนั้น **พลังของการศึกษาสมัยใหม่ ซึ่งเคยได้รับการวิเคราะห์ว่าเป็นการทำให้ 'พลังของชุมชนเสื่อมลง' ในสมัยหนึ่งที่ผ่านมา ก็ได้กลายมาเป็น 'พลังเสริมให้กับสมาชิกในชุมชน' ในยุคที่ชุมชนกำลังไหลตามกระแสสังคม-เศรษฐกิจ-วัฒนธรรมจากภายนอกเช่นนี้**

อย่างไรก็ตาม ภายใต้ระบบการศึกษาสมัยใหม่นี้ ความแตกต่างทางเพศของเด็กหญิงชาย ซึ่งเคยใช้เป็นตัวแบ่งแยกบทเรียนและแบ่งแยกหน้าที่ ที่แตกต่างกันของทั้งสองเพศในชุมชนดั้งเดิม ไม่มีผลในแง่ปฏิบัติเลยในบริบทสังคมสมัยใหม่นี้ ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายต่างก็ได้รับโอกาสทางการศึกษาแบบใหม่นี้เท่าๆ กัน จึงดูราวกับว่าระบบการศึกษาสมัยใหม่ สามารถสลายความแตกต่างของชั่วอำนาจระหว่างเพศออกไปได้อย่างหมดสิ้น ทว่า ในความเป็นจริงแล้ว ระบบการศึกษาสมัยใหม่เป็นระบบที่คิดค้นและดำเนินการขึ้นมาภายใต้สังคมที่ยกย่องให้เกียรติผู้ชาย แต่เอาผิดเอาเปรียบผู้หญิง จึงเป็นที่น่าสังเกตว่า ภายใต้ระบบการศึกษาดังกล่าวนี้อเอง ทำให้เด็กหญิงชายชาวปกาเกอญอได้รับอิทธิพลทางความคิดของอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ดังกล่าวไปไม่น้อยทีเดียว ยกตัวอย่างเช่น เด็กสาวซึ่งกำลังเรียนหนังสือระดับมัธยมศึกษาตอนปลายที่โรงเรียนคาทอลิกในตัวจังหวัดเชียงใหม่แห่งหนึ่ง แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับประเพณีปฏิบัติของชาวปกาเกอญอ ซึ่งฝ่ายหญิงต้องเป็นผู้ไปสู่ขอฝ่ายชายในประเพณีแต่งงานว่า "หนูไม่ชอบการเป็นปกาเกอญอตรงที่ ต้องให้ผู้หญิงเป็นผู้ไปสู่ขอผู้ชายมาแต่งงานด้วย หนูว่าทำให้เสียศักดิ์ศรีความเป็นลูกผู้หญิงหมด"

ทั้งนี้ เพราะการให้ความหมายต่อ '**ศักดิ์ศรีและคุณค่า**' ของผู้หญิงภายใต้อุดมการณ์เดิม ที่แสดงออกมาโดยการให้ผู้หญิงเป็นฝ่ายเลือกคู่ตามการสร้างทางวัฒนธรรมของชาวปกาเกอญอ มิได้ถูกนำมาสั่งสอนหรือตอกย้ำในวิถีคิดของเธอแต่อย่างใด ตรงกันข้าม สิ่งที่เธอได้เรียนรู้และได้รับการตอกย้ำเสมอมา ภายใต้การศึกษาในโรงเรียนคาทอลิกและการดำเนินชีวิตในเมือง จนมีอิทธิพลต่อวิถีคิดของพวกเธออย่างมากก็คือ **การให้ความหมายต่อคุณค่าและศักดิ์ศรีภายใต้อุดมการณ์ชายเป็นใหญ่** ส่งผลให้พวกเธอคิดว่า การที่ฝ่ายชายไปสู่ขอฝ่ายหญิงนั้นเป็นศักดิ์ศรีของผู้หญิง แน่หนอนว่า การให้ความหมายกับการกระทำใดๆ ในชุมชนหนึ่ง ในแต่ละช่วงเวลานั้น ย่อมมีความแตกต่างกัน หากการกำหนดกฎเกณฑ์หรือการกำหนดมาตรฐานควบคุม ควรออกมาจากคนภายในชุมชนเองอย่างค่อยเป็นค่อยไป

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ในบริบทที่สังคม-เศรษฐกิจของชุมชนก้าวเข้าสู่ยุคของทุนนิยมอย่างเต็มรูปแบบเช่นนี้ ระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้า ทำให้พ่อ-แม่มีภาระและความยุ่งยากเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย เด็กๆ ซึ่งเคยเป็นศูนย์กลางความรักและความหวังของครอบครัว ถูกผลักออกสู่สังคมภายนอกตั้งแต่อายุน้อย ด้วยการส่งไปอยู่กับคนแปลกหน้าที่ศูนย์เด็กเล็กและโรงเรียนประถมศึกษา เป็นการแบ่งแยกเด็กออกจากผู้ใหญ่โดยสิ้นเชิง (Greer, 1984 : 2 และ ยศ, 2537 : 243) พวกเขาจึงต้องเติบโตขึ้นตามลำพังในกลุ่มเด็กรุ่นราวคราวเดียวกัน ในการนี้ เด็กผู้ชายจะได้เปรียบกว่าเด็กผู้หญิงอยู่บ้าง ในแง่ที่ว่า แต่ไหนแต่ไรมา กลุ่มเด็กผู้ชายในชุมชนปกาเกอะญอก็ดำเนินชีวิตในลักษณะเดียวกันนี้มาก่อน แต่ในกลุ่มเด็กผู้หญิงนั้น พวกเขาต้องปรับตัวอย่างมาก เมื่อจำเป็นต้องก้าวออกจากอ้อมอกและปรกการอันอบอุ่นของแม่และเครือญาติ นอกจากนี้ ความรู้ในแบบใหม่ๆ ที่เด็กทั้งหญิงและชายได้เรียน ยังเป็นความรู้ในเรื่องไกลตัวที่มีได้สอดคล้องกับชีวิตประจำวันนัก ถึงแม้จะตระหนักอยู่เสมอว่า ความรู้ดังกล่าว จะเป็นประโยชน์ต่อพวกเขาอย่างมากเมื่อเติบโตขึ้นก็ตาม ทว่า การเรียนรู้ในเรื่องไกลตัว โดยไม่มีพื้นที่ในการปฏิบัติจริง ในวัยที่ยังไม่พร้อมมากนักจึงไม่ใช่เรื่องง่ายนักของพวกเขา

เนื่องจากตัวแบบทางสังคม ที่ซึ่งจะให้เด็กหญิงและเด็กชายได้เลือกเลียนแบบเป็นตัวอย่างในการหล่อหลอมพฤติกรรมของตนเองออกมาในปัจจุบันมีมากขึ้น นับตั้งแต่พ่อ-แม่ตนเอง ที่ไม่มีโอกาสพบปะใกล้ชิดเช่นแต่ก่อนแล้ว ครูซึ่งเป็นคนแปลกหน้าต่างชาติพันธุ์ บาทหลวงและเจ้าหน้าที่ของโครงการพัฒนาต่างๆ ตลอดจนไปถึงบุคคลต่างๆ ที่ผ่านไปมาในหมู่บ้าน และที่ปรากฏให้เห็นในโทรทัศน์ก็ตาม ทำให้เด็กหญิงชายรุ่นใหม่ มีโอกาสเลือกตัวแบบได้มากขึ้น จนมีคำกล่าวว่า “ชาวปกาเกอะญอในปัจจุบันนี้ ถ้าไม่แสดงตัวหรือแต่งตัวปกาเกอะญอแล้ว ดูไม่ออกทีเดียว” และไม่ว่าพวกเขาจะถูกหล่อหลอมให้มีลักษณะความเป็นหญิงชายในลักษณะเช่นใดก็ตาม ในความเป็นผู้กระทำทางสังคมนั้น พวกเขาสามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกันอย่างมีศักดิ์ศรีภายในชุมชน อีกทั้ง ยังคงสามารถรักษาอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของพวกเขาเองได้อย่างดีท่ามกลางสังคมสมัยใหม่นี้อีกด้วย

ความสัมพันธ์ทางสังคมในบริบทใหม่

บ้าน เมอท่า นับเป็นหมู่บ้านปกาเกอะญออีกแห่งหนึ่ง ที่มีการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนภายนอกอย่างมากมาเป็นระยะเวลานานมาแล้ว นับแต่มีการก่อตั้งมูลนิธิพัฒนาโครงการหลวง ก่อสร้างฝายเก็บน้ำ สร้างโบสถ์คาทอลิก จนกระทั่งมาในปัจจุบัน ซึ่งถนนลาดยางของกรมเร่งรัดพัฒนาชนบท (รพช.) ตัดผ่านหมู่บ้านและกลายเป็นทางผ่านของรถนักท่องเที่ยวผู้นิยมการขี่ช้าง-ล่องแพ การเปิดชุมชนรับสิ่งต่างๆ จากภายนอกนี้เอง ทำให้เกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีปฏิสัมพันธ์กัน ยกตัวอย่างเช่น อาจมีการแลกเปลี่ยนผสมผสานความคิดความเชื่อในเรื่องราวต่างๆ ระหว่างกันจนเกิด

เป็นการให้ความหมายใหม่ หรืออาจจะเกิดการรักใคร่ชอบพระหว่างหนุ่มสาว จนมีการแต่งงานในระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ที่แตกต่างกันขึ้นในที่สุด ฯลฯ

โครงสร้างของชุมชนในปัจจุบันใหญ่ขึ้น เห็นได้จากสมาชิกที่ย้ายเข้ามาอยู่ในช่วงปีหลังๆ มีโชติภาพที่น้องโดยสายเลือดเช่นเคยเป็นมาอีกแล้ว แม้จะมีการยืนยันความเป็นญาติพี่น้อง ก็คงสถานความสัมพันธ์เพียงเครือญาติทางการแต่งงานเท่านั้น ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนจึงซับซ้อนมากขึ้นเป็นลำดับ และเมื่อเกิดความขัดแย้งใดๆ การจัดการความขัดแย้งดังกล่าวจึงเป็นไปอย่างยากลำบากมากขึ้น อย่างไรก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจในการศึกษาก็คือ ความสัมพันธ์ทางสังคมซึ่งเคยอยู่บนฐานของความสัมพันธ์ทางสายเลือดตระกูลผู้หญิง และมีผู้หญิงเป็นแกนกลางในการจัดการความสัมพันธ์นั้น ยังคงทำหน้าที่เดิมของมันอยู่เช่นเคยหรือไม่

การแต่งงานและระบบครอบครัว

พิธีแต่งงานในบ้าน เฉลอท่า ในปัจจุบัน เป็นพิธีที่ผสมผสานประเพณีปกากะญอดั้งเดิม เข้ากับพิธีกรรมของศาสนาคริสต์ กล่าวคือ หลังจากที่เจ้าของฝ่ายหญิง ไปทาบทามสู่ขอฝ่ายชาย เป็นที่เรียบร้อย และมีการกำหนดเป้าหมายวันแต่งงานเป็นที่แน่นอนแล้ว ในวันสัปดาห์ก่อนแต่งงาน ที่บ้านเจ้าสาวจะต้องจัดหาอาหารและเหล้า³ มาเลี้ยงแก่คนทุกคนในชุมชน โดยจัดเตรียมฆ่าวัว หรือควาย หรือหมู หรือไก่ แล้วแต่ฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัว เพื่อนำมาประกอบอาหาร ชาวบ้านที่ไปร่วมงานเลี้ยงแต่งงานของคู่บ่าวสาว จะต้องนำข้าวไปให้ที่บ้านเจ้าสาวเป็นการแสดงความยินดีและการมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเลื่อนสถานภาพดังกล่าว การกินเลี้ยงนี้จะกินทั้งวัน ชาวบ้านคนใดสะดวกเวลาใด ก็จะแวะเวียนไปที่บ้านงานได้เลย หรือบางคนจะผูกขาดอยู่ที่บ้านงานตลอดทั้งวันก็ไม่ขัดข้อง

โดยจุดประสงค์ของการจัดกินเลี้ยงที่บ้านเจ้าสาวก่อนหน้าวันแต่งงานนี้ สมัยก่อนจะเป็นการเปิดโอกาสให้ 'ผู้หญิงรุ่นแม่และยาย' ได้อบรมสั่งสอนเทคนิควิธีในการครองเรือนเป็นช่วงสุดท้าย และให้ 'ผู้หญิงรุ่นน้องๆ' ได้ซักถามประสบการณ์การคบค้าสมาคม การตัดสินใจแต่งงาน หรืออื่นๆ ของเจ้าสาวไปในตัวด้วย ในงานเลี้ยงแบบดั้งเดิม จึงมีการขับร้องลำนำ (ฮือทา) ในเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับความรัก การใช้ชีวิตร่วมกัน และการสร้างครอบครัวของคู่แต่งงาน แต่ในปัจจุบัน งานเลี้ยงแต่งงานกลายมาเป็นพิธีกรรมในการแสดง 'ฐานะทางเศรษฐกิจ' ของครอบครัวบ่าวสาว ซึ่งมีได้จำกัดผู้ร่วมงานเฉพาะเพียงสมาชิกในชุมชนเท่านั้น แต่ 'เพื่อนบ้าน' ในหมู่บ้านใกล้เคียง ก็สามารถมาร่วมงานได้ ใน

³ 'เหล้า' ที่ใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ของชาวปกากะญอดั้งเดิมนั้น เป็นเหล้าต้มเองตามสูตรที่มีมาแต่ดั้งเดิม แต่เนื่องจากว่า ในปัจจุบันหมู่บ้าน เฉลอท่า กลายเป็นหมู่บ้านคาทอลิก ซึ่งอยู่ในความดูแลของบาทหลวงที่เคร่งครัดตามธรรมเนียมปฏิบัติของคริสต์ ที่ 'ห้ามดื่มเหล้า' ด้วยมองว่าผิดพระบัญญัติของศาสนา ประกอบกับตำรวจท้องที่มักกวาดจับ 'เหล้าเถื่อน' อยู่บ่อยๆ ทำให้การดื่มเหล้าดั้งเดิมหมดไปจากหมู่บ้านระยะหนึ่งแล้ว แต่ในหมู่บ้านใกล้เคียง ที่อยู่ห่างไกลออกไป ยังคงมีการดื่มเหล้าในแบบดั้งเดิมอยู่

พิธีแต่งงานหนึ่ง ที่จัดขึ้นระหว่างที่ผู้เขียนอยู่ในหมู่บ้านศึกษา ซึ่งงานเลี้ยงแต่งงานจัดขึ้นที่บ้านเจ้าบ่าว แทนบ้านเจ้าสาว และต้องฆ่า 'ควาย 1 ตัว และหมู 2 ตัว' สำหรับงานเลี้ยงที่เดียวนั้น ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากสมาชิกในกลุ่มครัวเรือนที่มีฐานะยากจนว่า 'การแต่งงานสมัยนี้ สิ้นเปลืองกว่าแต่ก่อนมาก อีกทั้งคนที่มาร่วมงานก็เป็นใครไม่รู้ ไม่ได้รู้จักคุ้นเคยมาก่อนเลย' ในขณะที่ครัวเรือนฐานะดีมองการเลี้ยงนี้ว่า 'แต่งงานครั้งเดียว ก็ต้องลงทุนน้อย แยกหรือมามากมายจะได้ไม่อายเขา' โดยเฉพาะการขับร้องลำนำ ได้กลายมาเป็นเพลงหรือคนหรือป๊อปปริคของวงดนตรีไทยสากลที่กำลังโด่งดังในเมืองไปเสียหมด

วันรุ่งขึ้น จะเป็นพิธีกรรมในโบสถ์ตามความเชื่อของคาทอลิก ชาวบ้านทุกคนจะเข้าร่วมเป็นสักขีพยานในพิธีดังกล่าวอย่างพร้อมเพรียงกัน จุดเด่นในพิธีกรรมแบบคริสต์อยู่ที่ 'การอ่านบทพระคัมภีร์ไบเบิลในบทปฐมกาลเรื่องการสร้างมนุษย์' เพื่อชี้ให้เห็นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหญิงชายอันที่สามัญกรยานี้เป็นกฎธรรมชาติความว่า 'ไม่ควรที่ชายผู้นี้จะอยู่คนเดียว เราจะสร้างคู่อุปถัมภ์ที่สมกับเขาขึ้น' (ปฐมก. 2 / 18) และพระองค์ยังอวยพรว่า 'จงมีลูกดกทวีขึ้นจนเต็มแผ่นดิน (ปฐมก. 1 / 28)' ทั้งนี้ล้วนแล้วแต่เป็นการตอกย้ำให้เห็นถึง 'อุดมการณ์ผัวเดียวเมียเดียว เพื่อการสืบทอดเผ่าพันธุ์มนุษย์' ซึ่งดูแล้วสอดคล้องกับครอบครัวที่สมานฉันท์ และการมีเพศสัมพันธ์ที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการมีลูกเท่านั้นของชาวปกาเกอะญออย่างชัดเจน

เมื่อเป็นเช่นนี้ โครงสร้างอำนาจในความพยายามที่จะควบคุมพฤติกรรมทางเพศของผู้หญิงในชุมชนปกาเกอะญอแต่เดิม จึงดูเหมือนว่าจะได้รับการผลิตซ้ำและถูกถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดอีกครั้งหนึ่ง ด้วยกฎข้อบังคับที่มีมาอย่างเข้มงวดแต่ดั้งเดิม ผนวกเข้ากับบทบัญญัติของคริสตศาสนา ที่มีขึ้นเพื่อเป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมทางเพศ อย่างไรก็ตาม ในบริบททางสังคมที่ซึ่งผู้หญิงมีอิสรภาพมากขึ้นอย่างในปัจจุบัน ผู้หญิงสามารถออกนอกชุมชนเพื่อเรียนหนังสือ เข้าหอพักอยู่กันตามลำพังกับเพื่อนรุ่นราวคราวเดียวกัน หรือเดินทางออกไปหางานทำนอกหมู่บ้านเป็นระยะเวลาสั้นๆ นอกฤดูการผลิต ทำให้พวกเธอสามารถแสดงพฤติกรรมต่างๆ อย่างอิสระ โดยเฉพาะพฤติกรรมทางเพศ ให้ออดพันจากสายตาที่คอย 'ลักม่อ' (แอบมอง) ของคนในชุมชนได้ (O'connell, 1994 : 7) จะเห็นว่า กลไกการควบคุมพฤติกรรมทางเพศ ซึ่งทำงานไม่ค่อยสำเร็จมาแล้วครั้งหนึ่งในสมัยดั้งเดิม จึงทำงานไม่ได้ผลอีกครั้งในยุคสมัยนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อ 'พิธีสารภาพบาป' ของคริสตศาสนา ซึ่งสะท้อนถึงอิสรภาพของปัจเจกบุคคลอย่างชัดเจน ถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยตัวผู้หญิงจากความสำนึกผิดบาปที่ได้ละเมิดการควบคุมของชุมชน ทำให้พฤติกรรมผู้หญิงเป็นไปอย่างทำหยาและต่อรองกับอำนาจได้มากขึ้นอีกด้วย ผู้อาวุโสใน เมอท่า ต่างยอมรับในสถานการณ์ดังกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่า 'พวกเราไม่สามารถรู้อีกแล้วว่าใครประพฤติทางเพศไม่เหมาะสม แต่พระผู้เป็นเจ้ารู้ และผู้ที่กระทำผิดก็จำเป็นต้องขอโทษ (สารภาพบาป) กับพระผู้เป็นเจ้าเอง พระผู้เป็นเจ้าจะเป็นผู้ลงโทษเขาเหล่านั้น'

การย้ายเข้าไปอยู่อาศัยในครอบครัวฝ่ายหญิงหลังพิธีแต่งงานนั้น ไม่ได้ถือเป็นข้อปฏิบัติที่เคร่งครัดอีกต่อไปแล้ว จากลักษณะของครอบครัวที่พบในหมู่บ้าน เมอท่า ในปัจจุบัน มีลักษณะของครัวเรือนเดี่ยวและครัวเรือนขยายหลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งรูปแบบที่เป็นลักษณะดั้งเดิมของชาวปกากะญอ และบางรูปแบบที่เพิ่งปรากฏให้เห็นในช่วงเวลาไม่นานมานี้ กล่าวคือ ลักษณะที่หนึ่ง : **ครอบครัวเดี่ยวธรรมดา (nuclear family)** ที่พบตามหมู่บ้านปกากะญอทั่วไปประกอบด้วยพ่อ-แม่และลูกๆ มีอยู่ประมาณ 52 ครัวเรือน ในบ้าน เมอท่า **ลักษณะที่สอง : ครอบครัวเดี่ยวที่อาศัยอยู่ร่วมกับญาติของฝ่ายหญิง (nuclear plus matrilineal relatives)** ประกอบด้วยพ่อ-แม่-ลูกและป้า น้า ลุง น้องๆ หลานๆ ของภรรยา มีอยู่จำนวน 10 ครัวเรือน **ลักษณะที่สาม : ครอบครัวขยายสายตระกูลมารดา (matrilocal extended family)** คือครอบครัวที่ประกอบไปด้วยสองคู่แต่งงานของคนสองรุ่น (รุ่นแม่กับรุ่นลูก) อาศัยอยู่ในครัวเรือนใหญ่เดียวกัน ได้แก่พ่อ-แม่-ลูกๆ ที่ยังไม่ได้แต่งงาน และครอบครัวของลูกสาวที่แต่งงานแล้ว จำนวน 14 ครัวเรือน **ลักษณะที่สี่ : ครอบครัวเดี่ยวที่อาศัยอยู่ร่วมกับญาติของฝ่ายชาย (nuclear plus patrilineal relatives)** ประกอบด้วยพ่อ-แม่-ลูกและพ่อ-แม่ของผู้เป็นสามี จำนวน 6 ครัวเรือน **ลักษณะที่ห้า : ครอบครัวขยายสายตระกูลบิดา (patrilocal extended family)** ประกอบด้วย พ่อ-แม่-ลูกๆ ที่ยังไม่ได้แต่งงานและครอบครัวของลูกชายที่แต่งงานแล้ว มีอยู่ทั้งสิ้น 4 ครัวเรือน และ **ลักษณะสุดท้าย : ครอบครัวเดี่ยวพิเศษ** ซึ่งประกอบไปด้วยคู่สามี-ภรรยา (พ่อ-แม่) ที่แก่มาก อาศัยอยู่ด้วยกันตามลำพังไม่มีลูกๆ คอยอยู่ปรนนิบัติ จำนวน 2 ครัวเรือน

จะเห็นว่า ครัวเรือนในลักษณะที่หนึ่งถึงสามนั้น เป็นลักษณะของครัวเรือนเดี่ยวและครัวเรือนขยายที่เป็นพลวัตกันในชุมชนปกากะญอดั้งเดิม กล่าวคือ ครัวเรือนปกากะญอเป็นครัวเรือนขยาย ซึ่งเมื่อลูกสาวแต่งงานแล้ว ลูกเขยจะย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในครอบครัวด้วยในลักษณะที่สาม ต่อเมื่อน้องสาวของภรรยาแต่งงานหรือมีความประสงค์จะแยกครัวเรือน ก็จะช่วยขยายไปอาศัยอยู่กันตามลำพังเป็นครอบครัวเดี่ยวลักษณะที่หนึ่ง หรือรับญาติพี่น้องของแม่ภรรยาคนใดคนหนึ่งไปอาศัยอยู่ด้วย เพื่อช่วยดูแลเด็กๆ ในลักษณะที่สองต่อไปก็ได้ ลักษณะของครัวเรือนทั้งสามแบบนี้ สอดคล้องกับวัฒนธรรมความเชื่อดั้งเดิมของชาวปกากะญอ

สำหรับครัวเรือนในลักษณะที่สี่ ห้า และหก ซึ่งเป็นครอบครัวเดี่ยวที่อาศัยอยู่กับญาติของฝ่ายชาย ครอบครัวขยายสายตระกูลบิดา และครอบครัวเดี่ยวพิเศษของคู่สามี-ภรรยาแก่ๆ อาศัยอยู่ด้วยกันตามลำพังนั้น เป็นลักษณะครัวเรือนที่ไม่เคยปรากฏมีมาก่อนในชุมชนปกากะญอในอดีต โดยเฉพาะอย่างยิ่งครัวเรือนในลักษณะที่สี่และห้า นั้น Chumpol (1992) อ้างว่าเพิ่งมีปรากฏให้เห็น เมื่อชาวเมอท่า เปลี่ยนมารับคริสต์ศาสนานี้เอง (Chumpol, 1992 : 62-63) ทั้งนี้เพราะครัวเรือนในลักษณะดังกล่าวถูกห้ามเมื่อครั้งยังนับถือความเชื่อดั้งเดิม แต่เมื่อมาเป็นคริสตชนไม่มีข้อห้ามใดๆ เกี่ยวกับโครงสร้างของครอบครัว ลักษณะครัวเรือนต่างๆ จึงปรับเปลี่ยนไปค่อนข้างมาก อย่างไรก็ตาม คริสตศาสนาไม่ใช่ปัจจัยเพียงประการเดียวที่ทำให้ลักษณะครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไปดังกล่าว หากในภาวะที่ชุมชน

เปิดรับการพัฒนามาจากภายนอก ทำให้มีสิ่งแปลกใหม่จากภายนอกมากมายเข้าไปเป็นตัวแปรให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของลักษณะครัวเรือนด้วยเช่นกัน

ยกตัวอย่างเช่น 2 ครัวเรือนจาก 6 ครัวเรือนในลักษณะที่สี่ ซึ่งเป็นครอบครัวเดี่ยวที่อาศัยอยู่ร่วมกับแม่ของสามีนั้น ให้เหตุผลที่ต้องให้แม่สามีอาศัยอยู่ด้วย ทั้งๆ ที่ผิดตามประเพณีดั้งเดิมว่า 'รู้สึกสงสารและไม่ต้องการให้แม่สามีที่เป็นม่ายต้องอาศัยตามลำพัง หากเมื่อมาอาศัยอยู่ด้วยกัน ก็สร้างครวให้กับเธออยู่ต่างหากเสีย และให้เธอประกอบอาหารและหลับนอนที่นั่นเลย ถือว่าไม่ผิดประเพณีมากนัก เพราะไม่ได้อาศัยอยู่ใน 'เรือน' เดียวกัน' ในทำนองเดียวกัน สำหรับครัวเรือนลักษณะที่ห้า ซึ่งเป็นครัวเรือนขยายสายตระกูลบิดานั้น พวกเขาอธิบายว่าการที่ลูกชายไม่ต้องการย้ายไปอยู่กับครัวเรือนของภรรยาหลังแต่งงานตามประเพณีเดิม เพราะว่าหมู่บ้านของภรรยาอยู่ห่างไกลมากและถนนหนทางไม่ดี ตั้งอยู่ห่างไกลจากอนามัยหรือโรงพยาบาล และไม่มีโรงเรียนสำหรับลูกๆ เป็นต้น เช่นเดียวกันกับครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบด้วยภรรยาที่ย้ายมาอยู่ในหมู่บ้านของสามี ซึ่งมีทั้งหมด 10 ครัวเรือนจาก 52 ครัวเรือน ก็ให้เหตุผลที่คล้ายคลึงกันว่าด้วยความเจริญ ความทันสมัย ความสะดวกสบายที่หมู่บ้านเธอทำ มีมากกว่าหมู่บ้านเดิมของตนนั่นเอง

ที่น่าสนใจที่สุดได้แก่ ครัวเรือนเดี่ยวพิเศษ ที่ประกอบด้วยคู่สามีภรรยาแก่ๆ อาศัยอยู่ด้วยกันตามลำพัง เพิ่งจะปรากฏให้เห็นในชุมชน เธอทำ ในปีที่ผ่านมาเอง ทั้งนี้เป็นเพราะว่า ความเป็นปัจเจกชนที่ชาว เธอทำ มีมากขึ้น คุณค่าที่เคยยึดถือในจิตวิญญาณของชาวปกากะญอเกี่ยวกับการเคารพดูแลผู้อาวุโสหรือพ่อ-แม่ให้มีความสุขถูกทำให้สูญหายไป

แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อในคริสตศาสนา ได้สร้างให้เกิดอุดมการณ์ครอบครัวในลักษณะที่คล้ายคลึงกับอุดมการณ์ครัวเรือนของปกากะญอแต่เดิม กล่าวคือ การยึดมั่นในรูปแบบผัวเดียวเมียเดียวอย่างเคร่งครัด พฤติกรรมที่ผิดทำนองคลองธรรมต่างๆ ถือเป็นบาปผิดต่อพระผู้เป็นเจ้า และการสร้างครอบครัวของหญิงชายเป็นไปเพื่อสืบเผ่าพันธุ์มนุษยชาติเท่านั้น จึงตอกย้ำอุดมการณ์ผัวเดียวเมียเดียว และครอบครัวที่สมานฉันท์เป็นหนึ่งในเดียวของปกากะญอให้ชัดเจนยิ่งขึ้นไปอีก

การจัดระบบครัวเรือนเปลี่ยนแปลงไป ในลักษณะที่ไม่ได้ยึดถือตามหลักสายตระกูลมารดาอีก ปรากฏการณ์ดังกล่าวอาจตีความได้ว่า ถึงที่สุดแล้วระบบครอบครัวของชาว เธอทำ ก็จะกลายเป็นระบบครอบครัวที่สืบสายตระกูลบิดา ซึ่งสามารถคาดการณ์ต่อไปได้ว่า โครงสร้างทางสังคมจะเปลี่ยนไปสู่สังคมที่มีอุดมการณ์ชายเป็นใหญ่ ทว่า ลักษณะของระบบครอบครัวสายตระกูลบิดาที่พบนี้ เมื่อพิจารณาให้ลึกซึ้งถึงเหตุผลของการตั้งบ้านอยู่อาศัยหลังแต่งงาน ล้วนเป็นไปเพื่อเพิ่มความสะดวกสบายให้กับสมาชิกในบ้าน ไม่ว่าจะเป็นแม่สามีที่เป็นม่าย หรือลูกๆ ที่จะเกิดและเติบโตในอนาคต เป็นต้น สิ่งนี้ไม่ได้สะท้อนถึงวิถีคิดเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจในครอบครัวแต่อย่างใด หากเป็นกาหนำเอา 'ความอยู่รอดและความสุข' ของสมาชิกในครอบครัวเป็นที่ตั้งเท่านั้น จึงไม่อาจกล่าวได้ว่า ภาพปรากฏดังกล่าว

จะนำชุมชนไปสู่โครงสร้างสังคมและระบบครอบครัวแบบใหม่อย่างสิ้นเชิงแต่อย่างใด หากเป็นเพียงปรากฏการณ์ที่แสดงแนวโน้มของโครงสร้างทางสังคมที่เริ่มเปลี่ยนแปลงเท่านั้น

เครือข่ายความสัมพันธ์แบบใหม่ในกลุ่มผู้หญิง

หลังจากที่ชุมชน เหมอท่า รับคริสตศาสนาเข้ามาแทนที่ความเชื่อดั้งเดิมของพวกเขาแล้ว พิธีกรรมต่างๆ ที่ต้องปฏิบัติภายใต้ความเชื่อดั้งเดิมจำเป็นต้องยกเลิกให้หมด ดังนั้น 'พิธีกรรมไหว้วิญญาณบรรพชน' หรือ 'พิธี ออ บักะ' ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สะท้อนให้เห็นถึงเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติในสายตระกูลผู้หญิง และตอกย้ำถึงการจัดการเครือข่ายของพวกเธออย่างเข้มแข็งภายใต้อุดมการณ์ความเชื่อในวิญญาณบรรพชน และโลกคนเป็นโลกหลังความตายอย่างชัดเจนดังกล่าวมาแล้วนั้น จึงถูกยกเลิกการประกอบพิธีกรรมเป็นอันดับต้นๆ ที่เดียว

เมื่อได้มีการปฏิบัติพิธี ออ บักะ อีกแล้ว อุดมการณ์ต่างๆ เบื้องหลังพิธีกรรม ไม่ว่าจะเป็นความเชื่อในเรื่องโลกคนเป็นและโลกหลังความตาย การให้ความสำคัญกับอาหารการกิน ที่สะท้อนถึงการแบ่งปันและความสัมพันธ์ในสังคม หรือแม้แต่การตอกย้ำความเข้มแข็งของเครือญาติฝ่ายหญิงผ่านทางจำนวนสมาชิกสายตระกูลผู้หญิงมากมายที่มาร่วมในพิธีกรรม มิได้รับการลิดซ้ำในระบบคิดของชาว เหมอท่า อีกเลย อย่างไรก็ตาม ประเด็นความเชื่อในโลกคนเป็นและโลกหลังความตายนั้น ยังสามารถใช้ความเชื่อของคริสตชน เรื่อง 'ชีวิตที่บรมสุขบนสวรรค์หลังความตายบนโลกมนุษย์' เข้าไปทดแทนได้ ซึ่งคำสอนที่ให้ละทิ้งทรัพย์สมบัติบนโลกนี้ เพื่อรับบำเหน็จในสวรรค์ของชาวคริสต์ ถูกนำมาใช้ตีความและถือเป็นเป้าหมายในการดำรงชีวิตของชาว เหมอท่า ยากจนกลุ่มหนึ่งเสมอ (ดังจะกล่าวอย่างละเอียดต่อไป)

ประเด็นที่น่าสนใจในที่นี้ก็คือ แม้ไม่มีพิธีกรรมบางอย่างเพื่อใช้ในการตอกย้ำเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในกลุ่มผู้หญิงอีกแล้ว ทว่า ในทุกวันนี้ ก็ยังปรากฏเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในกลุ่มผู้หญิงให้เห็นอยู่ในชุมชนเสมอ แม้จะมีรูปแบบเครือข่ายที่เคยเป็นมาในอดีต สิ่งนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่า เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้หญิงไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ แต่จะปรับเปลี่ยนรูปแบบตามโครงสร้างสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไปด้วย

ช่วงเวลา 20 ปีที่ผ่านมา ล้ำพังแต่เพียงโครงการพัฒนาของรัฐ ซึ่งเข้าไปในชุมชน เหมอท่า เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรสมัยใหม่ให้กับชาวบ้าน หรือโครงการพัฒนาเอกชนที่ได้เข้าไปส่งเสริมโอกาสและสนับสนุนการพัฒนาการศึกษาภายในชุมชน เหมอท่า นับว่าเป็นการกระตุ้นและหล่อหลอมจากภายนอก ซึ่งทำให้ชุมชน เหมอท่า ก้าวเข้าสู่กระแสความทันสมัยได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น ทั้งนี้เพราะชุมชนชาวปกากะญอเอง มิได้ถูกรอบจําจากวัฒนธรรมใหญ่ของชาวไทยแต่เพียงด้านเดียว หากอีกด้านหนึ่ง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่เร่งเร้าให้ความทันสมัย ความเจริญ และอุดมการณ์บริโภคต่างๆ กลายมาเป็นวิถีการดำรงชีวิตแบบใหม่ของชุมชนอย่างเต็มรูปแบบในระดับ (degree) ที่มากขึ้น ก็คือการเปิด

ชุมชนและก้าวเข้าไปหาการเปลี่ยนแปลงและยอมรับความรู้หรือระบบคิดใหม่ๆ จากภายนอก เพื่อนำมา ประสานเชื่อมโยงกับความเชื่อในประเพณีเดิมๆ ของชาวบ้านให้ได้มากขึ้น

โครงสร้างทางสังคมที่เริ่มปรับเปลี่ยนไปในชุมชน เมอท่า ทำให้ผู้หญิงในชุมชนได้มีโอกาส ในด้านต่างๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นโอกาสทางการศึกษา โอกาสของการเดินทางออกจากหมู่บ้าน หรือ โอกาสที่จะแสดงบทบาทหน้าที่ต่อชุมชนได้มากกว่าแต่ก่อน ซึ่งโอกาสที่พวกเธอได้รับอย่างมากมายใน ปัจจุบันนี้ ทำให้เธอสามารถแสดงบทบาทต่อชุมชนมากขึ้น ส่งผลให้ชุมชนยอมรับสถานภาพของพวก เธอมากยิ่งขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โอกาสในการเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ที่กว้างขวางกว่า การถูกตีกรอบเพียงแค่หมู่บ้านตนเอง หมู่บ้านญาติพี่น้อง หรือหมู่บ้านของผู้เป็นสามีเท่านั้น ทำให้ 'โลก' ของพวกเธอกว้างขึ้น

โลกของกลุ่มผู้หญิงกว้างขึ้น อันเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญ 2 ประการ การได้รับการศึกษา เป็นสาเหตุหลักประการแรก กล่าวคือเมื่อย้อนกลับไปที่พิจารณาถึงการศึกษาในอดีตตามการสร้างทาง วัฒนธรรม 'หมู่บ้าน' คือสถานศึกษาที่สำคัญของทั้งเด็กหญิงและเด็กชาย มีบ้างที่เด็กชายจะได้รับ โอกาสให้ติดตามพ่อหรือญาติผู้ใหญ่ เพื่อเดินทางไปตามที่ต่างๆ ซึ่งทำให้พวกเขาได้เรียนรู้จากสิ่งต่างๆ ที่ได้พบเห็นเช่นเดียวกัน แต่ในปัจจุบันนี้ นอกเหนือจากศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก และโรงเรียนบ้าน เมอท่า ที่อยู่ในหมู่บ้านแล้ว เด็กและเยาวชนหญิงชายยังได้เรียนในโรงเรียนที่อยู่ห่างไกลจากหมู่บ้าน ของพวกเธอและพวกเขามากขึ้นทุกที จากการช่วยเหลือสนับสนุนของบาทหลวงและศูนย์สังคมพัฒนาฯ การไปเรียนและหมายรวมถึงการกินอยู่พักนอนในชุมชนห่างไกลเป็นระยะเวลาหนึ่ง (ช่วงเวลาคราวละ 1 เทอม หรือประมาณ 4 เดือน) ซึ่งในอดีตเคยเป็นข้อห้ามที่เคร่งครัดสำหรับเด็กผู้หญิงนั้นๆ ปัจจุบัน ดู เหมือนจะเป็นหนทางที่เปิดกว้างสำหรับเด็กผู้หญิงมากกว่าเด็กผู้ชายเสียอีก (ดูจากปริมาณเด็กหญิงที่เข้า สูระบบการศึกษา และยังเรียนอยู่ในสถาบันการศึกษาต่างๆ ในปัจจุบันที่มากกว่าเด็กผู้ชาย) และมี แนวโน้มว่า พื้นที่ใหม่ทางสังคมสำหรับการศึกษาของผู้หญิง จะห่างไกลออกจากชุมชนมากขึ้นทุกขณะ ด้วยเช่นกัน ตั้งแต่ตัวอำเภอ ออกสู่ต่างอำเภอไปตัวจังหวัดเชียงใหม่ และต่างจังหวัด เช่น เชียงราย แม่ฮ่องสอน ลำปาง หรือกรุงเทพมหานคร

นอกจากการศึกษาตามระบบจากส่วนกลางสำหรับกลุ่มเด็กและเยาวชนแล้ว การให้การ ศึกษาในความหมายที่ว่าเป็น 'การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน' ก็ได้เปิดกว้างสำหรับทั้งเด็ก เยาวชน และผู้ใหญ่ทั้งหญิง-ชายทีเดียว อาทิ โครงการพัฒนาของรัฐเอง ได้เปิดโอกาสให้กรรมการ หมู่บ้าน กรรมการกลุ่มพ่อบ้าน หรือกรรมการกลุ่มแม่บ้าน เข้าร่วมประชุม-สัมมนา-อบรม-หรืออื่นๆ เป็น ระยะๆ ตลอดปี หรือศูนย์สังคมพัฒนาฯ ซึ่งมีกิจกรรมกับสมาชิกทุกกลุ่มในชุมชน เช่น ให้เยาวชนหญิง ชายร่วมกิจกรรมกีฬาสัมพันธ์ป้องกันยาเสพติด ซึ่งจะเดินทางหมุนเวียนแข่งขันกันหมู่บ้านสมาชิกที่ รับเป็นเจ้าภาพ (เปลี่ยนทุกปี) หรือกลุ่มแม่บ้าน ที่จะต้องเข้าร่วมอบรม-รายงานผล-หรือเป็นวิทยากร

แบ่งปันประสบการณ์ให้กับหมู่บ้านที่เพิ่งตั้งกลุ่ม เป็นต้น พื้นที่ต่างๆ ทั้งที่เป็นโรงเรียนในระบบและการเรียนนอกระบบดังกล่าวนี้ ต่างก็ทำหน้าที่เป็นเหมือน 'สถานบันการศึกษา' ที่ทำให้สมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 'กลุ่มผู้หญิง' ได้มีพื้นที่ในการเรียนรู้ เปิดโลกทัศน์ และเติบโตทางความคิดมากยิ่งขึ้น

สาเหตุประการที่สอง (สืบเนื่องมาจากประการแรก) ก็คือ **เวทีของการทำงาน** ข้อมูลจากพื้นที่ศึกษาในปัจจุบันพบว่า เยาวชนรุ่นใหม่ของชุมชน (อายุต่ำกว่า 30 ปี) ถ้าออกจากชุมชนเข้าสู่สถานภาพของการเป็นลูกจ้างในเมืองใหญ่เสียเป็นส่วนใหญ่ ยกตัวอย่างเช่น หลังจากที่เด็กหญิงเรียนจบจากบ้านมารีนาในจังหวัดเชียงใหม่ บางคนที่มีฝีมือในการตัดเย็บดี ก็จะได้รับโอกาสให้เข้าทำงานในบริษัทชินวิตรไหมไทย หรือหญิงสาวที่เรียนจบชั้นมัธยมปีที่ 6 หลายคนเป็นพนักงานขายตามบริษัทขายสินค้าเงินผ่อนหลายๆ แห่ง การทำงานและการใช้ชีวิตในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างจากหมู่บ้านเกิดได้ช่วยให้พวกเธอและพวกเขาได้เรียนรู้และรับระบบคิดใหม่ๆ ไปปรับใช้กับตนเองในชุมชนปกองอะญอได้มากขึ้น

นอกจากนี้ ยังเป็นที่น่าสังเกตว่า 'ไม่ว่าจะเป็นโครงการพัฒนาของรัฐหรือของเอกชนก็ตาม ต่างก็เข้าไปในชุมชน **เสมอ**ท่า ด้วยกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดกลุ่มทางสังคมรูปแบบใหม่ๆ ที่ไม่ใช่กลุ่มเครือญาติแต่เดิม อันได้แก่ กลุ่มพ่อบ้าน กลุ่มแม่บ้าน หรือกลุ่มเด็กและเยาวชน เป็นต้น และด้วยกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ ทำให้กลุ่มแม่บ้าน กลายเป็น 'องค์กรทางสังคมของผู้หญิง' ที่ได้รับการสนับสนุนจากรัฐผ่านทางกรมพัฒนาชุมชน และได้รับความช่วยเหลือจากโครงการพัฒนาเอกชน เช่น ศูนย์สังคมพัฒนา สังคมชนบทเชียงใหม่ด้วยแล้ว กลุ่มแม่บ้าน **เสมอ**ท่า" นอกจากจะถือเป็นตัวอย่างความร่วมมือร่วมใจ และการทำงานเป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือตัวเองของชาวบ้านแล้ว ยังถือเป็นปฏิบัติการของผู้หญิงที่แสดงให้เห็นถึงบทบาทของพวกเธอในการมีส่วนร่วม และขึ้นนำกิจกรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยส่วนรวมอีกด้วย

ปัจจุบันกลุ่มแม่บ้าน **เสมอ**ท่า มีสมาชิกแม่บ้านกว่า 80 คน จากทุกประเภทครัวเรือนที่แบ่งตามฐานะทางเศรษฐกิจ ตั้งขึ้นตามการสนับสนุนของพัฒนาการประจำตำบลแบบหลวมๆ ในตอนแรกไม่มีกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมใดๆ นอกจากกลุ่มคณะกรรมการไปร่วมอบรมที่อำเภอ หรือมีวิทยากรจากนอกพื้นที่มาอบรมในหมู่บ้านบ้างเท่านั้น ต่อมาศูนย์สังคมพัฒนา สังคมชนบทเชียงใหม่ เริ่มตระหนักถึงงานผู้หญิงมากขึ้น (ในระหว่าง พ.ศ. 2527-2528 ซึ่งศูนย์ดำเนินการทำงานในรูปแบบใหม่ โดยแบ่งแยกกลุ่มผู้หญิง-ผู้ชายออกจากกัน เพื่อให้มีเป้าหมายเฉพาะชัดเจนตรงกับแต่ละกลุ่ม) ได้เข้าไปให้การศึกษอบรมด้านการออมทรัพย์ จนทำให้ทางกลุ่มริเริ่มการรวบรวมเงินจากสมาชิก ได้ประมาณ 3,000 บาท (สามพันบาทถ้วน) เพื่อตั้งเป็น **กองทุนฉุกเฉิน** สำหรับการเจ็บป่วย อุบัติเหตุ หรือการเข้าโรงเรียนของลูกๆ เป็นต้น โดยใช้คืนทันทีที่มีเงินด้วยดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน ปัจจุบันมีผู้สนับสนุนทุนจากภายนอกเข้ามาร่วมสมทบเงินให้กับกองทุนนี้ ซึ่งเมื่อรวมกับเงินดอกเบี้ยแล้ว ทำให้เงินเพิ่มพูนขึ้นถึงเกือบ 10,000 บาท (หนึ่งหมื่นบาทถ้วน) แล้ว จากกิจกรรมกองทุนฉุกเฉินที่สามารถ **ช่วยเหลือ**ด้าน

เงินทุน ให้กับสมาชิกในชุมชนภายใต้ภาวะที่เศรษฐกิจของชุมชนปรับเปลี่ยนไปอย่างมากมาปีนี้ ทำให้กลุ่มแม่บ้านเริ่มตระหนักและเห็นความสำคัญของการระดมทุน จึงดำริกิจกรรมการออมทรัพย์ ขึ้นมา การออมทรัพย์นี้จะเรียกเงินออมจากสมาชิก 100 บาทต่อเดือน ผู้เป็นสมาชิกจึงสามารถกู้ยืมเงินจากกลุ่มได้ โดยทำสัญญากู้ยืมและกำหนดใช้คืนในระยะเวลาไม่เกิน 6 เดือน ดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน ปัจจุบันกิจกรรมการออมทรัพย์ดำเนินการมาได้ 6 ปี มีเงินหมุนเวียนในกลุ่มมากกว่า 100,000 บาท (หนึ่งแสนบาทถ้วน) ตามวัตถุประสงค์เมื่อตั้งกลุ่ม ได้กำหนดว่าเมื่อเก็บออมเงินครบกำหนด 10 ปี จะทำการคืนเงินออมทั้งหมดให้กับสมาชิก

กิจกรรมของกลุ่มแม่บ้านในปัจจุบันยังเพิ่ม กองทุนหมุนเวียน ซึ่งได้รับเงินให้เปล่ามาจากศูนย์สังคมพัฒนา เพื่อให้สมาชิกในกลุ่มได้กู้ยืมเงินไปใช้เมื่อจำเป็น โดยมีขั้นตอนว่า ทุกๆ ต้นปี กรรมการกลุ่มแม่บ้านจะประกาศทวงหนี้กับผู้ที่ยืมกองทุนไปเมื่อปีที่แล้ว ด้วยดอกเบี้ยร้อยละ 1 บาทต่อเดือน เมื่อรู้จำนวนเงินที่แน่นอนสำหรับจะให้หมุนเวียนขอยืมกันในปีที่แล้ว ซึ่งมีอยู่ประมาณ 25,000-30,000 บาท (สองหมื่นห้าพัน-สามหมื่นบาทถ้วน) กรรมการและผู้อาวุโสในหมู่บ้านจะประชุมเพื่อพิจารณา 'เจตจำนงในการยืม' ของผู้ที่ยื่นขอ โดยมีเงื่อนไขในการพิจารณาที่ความยากลำบากที่สุดของผู้ขอ ที่มีเป้าหมายการใช้เงินอยู่เพื่อการสร้างบ้าน ลงทุนเกษตร ลงทุนการค้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังใช้เงื่อนไขการยืมครั้งแรกของผู้มาขอยืมด้วย เพื่อให้ทุกคนสามารถเข้าถึงทรัพยากรเงินทุนนี้ได้เท่าๆ กัน สมาชิกส่วนใหญ่จะขอกู้ในวงเงิน 2,000 บาท (สองพันบาทถ้วน) ด้วยเหตุผลว่า 'ยืมมากก็ต้องหาเงินมาใช้คืนมาก จึงเกรงว่าจะไม่มีเงินมาใช้คืนในภายหลัง'

นอกจากนี้ เมื่อมีกิจกรรมระดับชุมชนหรืองานฉลองทางศาสนา เช่น งานคริสต์มาส สมาชิกกลุ่มแม่บ้าน ก็จะอาสา 'ทำอาหาร'⁴ เพื่อเลี้ยงผู้ที่มีส่วนร่วมทั้งหมด และหากมีเหตุการณ์บางอย่างที่ต้องมีการแก้ไขและตัดสินใจร่วมกันเกิดขึ้นในชุมชน เช่น มีหนุ่มไทยลูกจ้างโครงการหลวง ซึ่งแต่งงานมีครอบครัวแล้ว มาติดพันสาวในหมู่บ้าน และตามเกี่ยวพาราดี ให้ของขวัญ จุนเจือเงินทองแก่สาวเจ้าเสมอๆ คณะกรรมการหมู่บ้านก็จะเชิญให้คณะกรรมการกลุ่มแม่บ้าน เข้าร่วมในการประชุมตัดสินใจต่อกรณีดังกล่าวด้วย

ผ่านทางกิจกรรมของกลุ่มแม่บ้าน ที่ซึ่ง 'การระดมเงินทุน' และ 'การกระจายเงินทุน' (เงินทุนในความหมายของการเป็นทรัพยากรภายในครัวเรือน) อันถือเป็นวัตถุประสงค์หลักของกลุ่มแม่บ้าน ถูกนำไปใช้แก้ปัญหาทางด้านเศรษฐกิจของครอบครัวและชุมชนด้วย ทำให้บทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชน (community work) ที่เพิ่มมากขึ้นของผู้หญิง ได้รับการยอมรับมากขึ้น ในการนี้เอง ผู้นำ

⁴ การทำอาหารเลี้ยงแก่คนเป็นจำนวนมากๆ ในหมู่บ้านนั้น ชาวบ้านอธิบายว่าแต่เดิมเป็นบทบาทของผู้ชาย เพราะการทำอาหารแต่ละครั้งในสมัยนั้น จะต้องมีการฆ่าวัว หรือหมู หรือไก่ด้วยเสมอ แต่ในปัจจุบัน เช่นงานคริสต์มาสและงานฉลองบัสกาที่ผ่านมา กลุ่มแม่บ้านใช้งบประมาณจากโบสถ์ มาจัดการซื้อหมูและเครื่องปรุงต่างๆ มาจากตลาดบ้านกาต และพวกเธอก็เป็นแรงงานหลักในการปรุงอาหารนั้น มีผู้ชายคอยอำนวยความสะดวกเท่านั้น

กับชุมชน (community work) ที่เพิ่มมากขึ้นของผู้หญิง ได้รับการยอมรับมากขึ้น ในการนี้เอง ลำนำ ปกาเกอญอที่เคยสะท้อนการไม่ยอมรับบทบาทในชุมชนของผู้หญิงในอดีตที่ว่า **ขอ ใหม่ ไอะะ โอ หมื่อ เนะ เซ หว่า** ที่แปลว่า **'โกแม่ขันตะวันไม่แจ้งจันใด'** ความคิดเห็นของผู้หญิงในพื้นที่สาธารณะ ก็ไม่มีน้ำหนักจันนั้น' ซึ่งใช้เพื่อ 'ควบคุม' พฤติกรรมและความคิดเห็นของผู้หญิงในปริณทิตถทางการเมือง (public sphere) ของหมู่บ้าน ถูกกลุ่มผู้หญิง ผู้ชายอาวุโสในชุมชน และเจ้าหน้าที่ของศูนย์สังคมพัฒนาฯ นำไปใช้ตีความเสียใหม่ เพื่อสะท้อนให้เห็นถึง 'การยอมรับในบทบาทใหม่' ของผู้หญิง ในพื้นที่สาธารณะของชุมชนในความหมายใหม่ว่า **"แม่โกขันไม่สามารถทำให้พระอาทิตย์ขึ้นในตอนเช้าได้ แต่เมื่อแม่โกร้องกระตักครั้งใดเราก็จะได้กิน 'ไข่' ครั้งนั้น"**

สรุปได้ว่า 'โลกที่กว้างขึ้นของกลุ่มผู้หญิง' อันสืบเนื่องมาจากโอกาสทางการศึกษาที่มากขึ้น ประกอบกับความมั่นคงทางการเงิน เวทีที่ได้แสดงความสามารถจากการเป็นสมาชิกในกลุ่มแม่บ้าน หรือ การก้าวเข้าสู่บทบาทที่เกี่ยวข้องกับชุมชน (community work) ของผู้หญิง (บัวพันธ์, 2542 : 61-62) ส่งผลให้พวกเธอได้รับโอกาสอื่นๆ ตามมาด้วย ไม่ว่าจะเป็นการทำงานรูปแบบใหม่ๆ หรือการได้รับการยอมรับจากคนครอบครัวและชุมชนมากขึ้น ที่สุดท้ายทำให้ผู้หญิงได้รับระบบคิดและวิธีการใหม่ๆ สำหรับเป็นทางเลือกที่จะสร้างสมดุลทางสภาพภาพของตนเองให้เกิดขึ้นในชุมชน เงื่อนไขเหล่านี้นำผู้หญิงให้ก้าวเข้าสู่การมีบทบาทในพื้นที่ทางการเมืองของชุมชน (public or politic sphere) มากขึ้นในที่สุด (O'connell, 1994 : 9)

นอกจากนี้ ความสัมพันธ์ของผู้หญิงจากต่างฐานะภายใต้การเป็นสมาชิกของกลุ่มแม่บ้านนี้ ยังจัดได้ว่าเป็น 'เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม' ในแบบใหม่ ที่เข้ามาแทนที่เครือข่ายความสัมพันธ์ภายในสายตระกูลและเครือข่ายความสัมพันธ์อันเนื่องมาจากการแต่งงาน ซึ่งใช้ความสัมพันธ์พื้นฐาน (เช่น สายเลือดหรือการแต่งงาน) มาจัดความสัมพันธ์เป็นเครือข่าย สมาชิกกลุ่มแม่บ้านนี้ ได้นำความสัมพันธ์พื้นฐานมาใช้อย่างซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น เป็นกลุ่มผู้หญิงที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่แตกต่างกัน แต่มีปัญหาด้านเศรษฐกิจเช่นเดียวกัน มาอยู่ร่วมกันภายใต้เงื่อนไขของกลุ่ม เพื่อระดมเงินทุนมาช่วยเหลือเป็นค่าใช้จ่ายในครัวเรือนในยามที่ทุกครัวเรือนประสบปัญหาด้านการเงิน

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในบริบททางสังคมปัจจุบัน ซึ่งกลับซับซ้อนขึ้น และเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในแบบเดิม ผ่านทางความสัมพันธ์ทางเครือญาติในสายตระกูลเพียงอย่างเดียว ไม่ได้ได้รับการตอกย้ำอีก ด้วยการยกเลิกพิธีกรรมต่างๆ อันสะท้อนถึงการจัดลาคับความสัมพันธ์ทางสังคม ไปเสียแล้วนั้น เครือข่ายความสัมพันธ์ในสายตระกูลผู้หญิงแบบเดิม จึงเริ่มคลายความแน่นแฟ้นลง และไม่สามารถให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันได้อีกแล้วนั้น ดูเหมือนว่าบทบาทของผู้หญิงในชุมชนจะด้อยลงไปกว่าแต่ก่อน

อย่างไรก็ตาม จากการที่ผู้หญิงสามารถเปิดโลกของตนเองออกไปนอกชุมชนมากขึ้น พวกเธอมีโอกาสดูแลตัวเองกับผู้ชายในการศึกษา ทำงานทำ และเข้าถึงรายได้ที่จะมาประคับประคองครอบครัว

ครัวมากยิ่งขึ้น ลักษณะโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนไปดังกล่าว จึงทำให้องค์กรทางสังคม เช่น กลุ่มแม่บ้าน ได้สร้าง 'เครือข่ายความสัมพันธ์' ใหม่ขึ้นมาแทนที่ เป็นความจริงที่ว่า เครือข่ายความสัมพันธ์ใหม่นี้ มีพื้นฐานมาจากเครือข่ายความสัมพันธ์เก่า ที่ไม่ได้รับการต่อยอดอีกนั่นเอง และสิ่งที่เครือข่ายความสัมพันธ์ใหม่นี้ สะท้อนให้เห็นก็คือ 'ยุทธวิธีในการเลือกความสัมพันธ์พื้นฐาน' มาใช้อย่างซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ซึ่งแสดงถึงศักยภาพในการเป็นผู้กระทำทางสังคมที่ไม่ยอมถูกครอบงำ แต่เพียงฝ่ายเดียว ทว่า 'ได้ก้าวเข้าสู่การปรับตัวทางวัฒนธรรมอย่างมีศักดิ์ศรีของผู้หญิงอย่างชัดเจน

ระบบครอบครัวที่ปรับเปลี่ยนไป และโครงสร้างทางสังคมที่ไม่ 'ยึดมั่น' ต่อการต่อยอดคุณธรรมมาตุพงศ์แล้วนี้ ทำให้เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสายเลือดตระกูลมารดา ที่เคยเข้มแข็งในชุมชนคลายลง ประกอบกับพิธีกรรมที่เคยเป็นภาคปฏิบัติการของคุณธรรมที่เคยต่อยอดระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสายตระกูลมารดาได้มีการปฏิบัติอีกแล้ว จึงดูเหมือนกับว่าสถานภาพและป้อมปราการของผู้หญิงเริ่มไม่มั่นคงเช่นเดิม

อย่างไรก็ตาม ในภาวะวิกฤตทางวัฒนธรรม โอกาสทางการศึกษา และกิจกรรมต่างๆ ที่ได้รับการสนับสนุนจากภายนอก ได้ก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะในด้าน 'งานของชุมชน' และ 'เครือข่ายความสัมพันธ์' ขึ้นมาใหม่ ความสัมพันธ์ของเครือข่ายนี้ซับซ้อนมากยิ่งขึ้นตรงที่ สามารถรวมผู้หญิงจากครัวเรือนที่มีความแตกต่างของฐานะทางเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน สอดคล้องกับพื้นที่ทางสังคมของผู้หญิงที่เพิ่มมากขึ้น ด้วยความที่เธอไม่ได้ถูกผูกติดอยู่กับข้อห้ามของการตั้งถิ่นฐานตามสายตระกูลที่น่าสนใจที่สุดก็คือ ภายใต้โครงสร้างทางสังคมที่มีการแบ่งแยกฐานะทางเศรษฐกิจกันอย่างชัดเจนนี้ เครือข่ายความสัมพันธ์ใหม่ ทำให้ความแตกต่างทางเศรษฐกิจที่เป็นอุปสรรคของการสมานฉันท์ในชุมชนมีความยืดหยุ่นขึ้นด้วย เครือข่ายที่มีฐานที่ซับซ้อน อาจสร้างความขัดแย้งในระหว่างสมาชิกเครือข่ายบ้าง ในทำนองเดียวกันก็ได้สะท้อนให้เห็นถึงยุทธวิธีของผู้หญิงในการต่อรองกับอำนาจในการจัดการทรัพยากรที่มากขึ้น จากสิ่งนี้แสดงให้เห็นว่า ในบริบททางสังคมที่แม้ผู้หญิงมิได้มีความสำคัญในเชิงโครงสร้างเช่นเดิม แต่เธอก็มีสถานภาพทางสังคมที่เป็นที่ยอมรับ และเป็นผู้กระทำทางสังคมที่เข้มแข็งด้วยเช่นกัน

ตำแหน่งแห่งที่ของผู้หญิงในกระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์

การเปลี่ยนแปลง และการปรับตัวที่เกิดขึ้นไม่ว่าจะในส่วนตัวหรือส่วนหนึ่งของสังคมก็ตามจะส่งผลให้เห็นภาพของส่วนต่างๆ ในระบบชุมชนนั้น เกิดการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวตามไปด้วย (ยศ, 2537 : 14) ในชุมชนปกาสัยก็เช่นเดียวกัน งานศึกษาที่ผ่านมาหลาย ๆ ชิ้น พบว่า เมื่อชุมชนได้เปลี่ยนแปลงระบบการผลิตเพื่อยังชีพ ไปสู่การผลิตเชิงพาณิชย์นั้น จะส่งผลให้ขั้นตอนทางการผลิตต่างๆ ตั้งแต่การเลือกพื้นที่ การปลูก การเก็บเกี่ยวผลผลิต รวมไปถึงการระดมทุนและการจัดการแรงงาน

สูญเสียและปรับเปลี่ยนไป (อภิณพ, 2538 : 157-160) รวมทั้งความสัมพันธ์ทางสังคมในแบบเครือญาติ ก็จะถูกลดคุณค่าลง (เฉลิมศักดิ์, 2541 : 111-112) ด้วยเช่นกัน สิ่งเหล่านี้ ผลักให้ชุมชนปกาสณออก จำเป็นต้องออกไปพึ่งพาสตลาด ทุน และแรงงานภายนอกชุมชนมากขึ้น

ผู้หญิงกับการปลูกดอกเก็ดและกระหล่ำปลี

มูลนิธิพัฒนาโครงการหลวง ซึ่งถือเป็นตัวแทนระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่เข้าไปในชุมชน เมอท่า ด้วยนโยบายพัฒนาที่ผลักดันให้ชาวบ้านก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์เป็นระยะเวลา กว่า 2 ทศวรรษมาแล้ว แม้จะมีวัตถุประสงค์หลักๆ ของโครงการ เพื่อลดการหักล้างทำลายป่าและการ ปลูกฝิ่นของชาวบ้านบนดอยสูง ดังปรากฏให้เห็นว่า ในช่วงแรกของการทำงานของมูลนิธิฯ ในชุมชน นอกจากจะโฆษณาชวนเชื่อและประชาสัมพันธ์ ให้ชาวบ้านเห็นพิษภัยของฝิ่น และหันมาเป็นสมาชิก ปลูกพืชพาณิชย์แล้ว ทางมูลนิธิฯ ยังมีนโยบายที่จะส่งเสริมสนับสนุนชาวบ้านในด้านต่างๆ อีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นการส่งเสริมเทคโนโลยีทางการเกษตรแผนใหม่ อันได้แก่ การแจกเมล็ดพันธุ์ กล้าไม้ รวมทั้ง ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงต่างๆ หรือการจัดให้มีการศึกษาอบรมความรู้สมัยใหม่ ไม่ว่าจะเป็นการอบรมให้ ความรู้ในด้านการผลิตพืชชนิดต่างๆ และสอนการใช้เทคโนโลยีอื่นๆ ที่เหมาะสมกับพืชแต่ละชนิดให้กับ ชาวบ้าน รวมทั้งการเป็นตลาดที่จะรับผลผลิตที่มีขนาดและรสชาติตามมาตรฐานที่ตั้งไว้อีกด้วย

ลักษณะการทำงานของมูลนิธิฯ ในชุมชน เมอท่า นี้ ซึ่งมีได้บีบบังคับและกดดันชาวบ้าน ให้เข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์อย่างเต็มรูปแบบเสียทีเดียว จนต้องหันไปพึ่งพาระบบตลาดและ ชุมชนภายนอกเสียทั้งหมด อาจเรียกได้ว่าเป็นลักษณะ 'ทุนนิยมอุปถัมภ์' ด้วยมูลนิธิฯ เอง ได้เปิดช่องว่างให้ชาวบ้านได้มีโอกาสต่อรอง หาสตลาดอื่นๆ ด้วยตัวเอง จัดหาเงินทุน และแรงงานภายในชุมชน ได้ ด้วยตนเอง

จึงพบว่า เมื่อชุมชนก้าวเข้าสู่กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ เป็นระยะเวลาหนึ่งแล้วนั้น สมาชิกพืชพาณิชย์บางครอบครัวที่ไม่มีเงินทุนมากพอสำหรับการผลิต สามารถหันไปใช้แรงงานภายใน ครัวเรือนของตนเองแทนที่จะจ้างแรงงานจากภายนอก ซึ่งถือเป็นการขูดรีดตัวเอง (self exploitation) มาก ขึ้น นอกจากนี้ยังมีความพยายามใช้โอกาสในการเข้าถึงเงินทุนต่างๆ ที่มีมาเสนอถึงในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นจากกองทุนหมุนเวียน หรือกองทุนยากจน (จากกระทรวงมหาดไทยผ่านผู้ใหญ่บ้านสำหรับกู้ยืม หมุนเวียนในหมู่บ้าน) เพื่อให้สามารถอยู่รอดในระบบการผลิตนี้ได้ สำหรับครัวเรือนที่ถือครองที่ดินเป็น จำนวนมาก และพบกับปัญหาการขาดแคลนแรงงาน ก็จะจ้างแรงงานชาวบ้านในชุมชนที่ต้องการเงินสด ในมือมาเป็นแรงงานรับจ้าง หรือยกที่ดินที่มีในครอบครอง ให้ครัวเรือนที่มีแรงงานแต่มีที่ดินจำกัด 'เช่า' ทำการผลิตเชิงพาณิชย์ หรือ 'แบ่งกิ่งผลผลิต' ในการทำงาน

ทำให้เห็นว่า ภายใต้วิกฤตทางการผลิต ของการขาดแคลนแรงงานและเงินทุน ซึ่ง ชุมชนโดยทั่วๆ ไป เลือกใช้การพึ่งพาระบบตลาดภายนอกนั้น ทว่า ชาว เมอท่า มีความ พยายามที่จะดิ้นรนช่วยเหลือตนเอง โดยใช้พื้นฐานความช่วยเหลือที่มีในชุมชนมาก่อน เช่น ใช้

เครือข่ายการจัดการแรงงานที่เคยมาในอดีต มาเป็นกลุ่มแรงงานที่จะจ้างวาน โดยมีต้องพึ่งแรงงานนอกชุมชน หรือให้เครือข่ายสมาชิกกลุ่มแม่บ้านเป็นหนทางในการเข้าถึงเงินทุน และผสมผสานความรู้ระหว่างความรู้พื้นฐานด้านการผลิตตามภูมิปัญญาดั้งเดิม (ของผู้หญิง) กับความรู้สมัยใหม่ในการผลิตที่ทันสมัย (ของผู้ชาย) เข้าด้วยกัน เป็นต้น ความพยายามเหล่านี้ จึงช่วยแก้ไขวิกฤตให้เบาบางลง และทำให้ชุมชน เมือท่า สามารถปรับตัวกับวิกฤตทางวัฒนธรรมได้ในเวลาเดียวกันด้วย

ลักษณะการปลูกพืชพาณิชย์ในชุมชน เมือท่า เป็นการปลูกพืชเศรษฐกิจเสริมในที่ดินนอกฤดูกาลผลิตข้าว และมีการปลูกพืชหลายชนิดในชุมชน เช่น ดอกแก้ว กระหล่ำปลี ชุกินี (แดงกวาญปุ่น) ดอกลิ้นี่ ผักสลัดแก้ว ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ในที่นี้ผู้เขียนขอหยิบยกการปลูกพืชพาณิชย์สองชนิดที่มีความแตกต่างกัน คือ 'ดอกแก้ว' (ดอกแกลดิโอลัส - มีลักษณะดอกเป็นช่อคล้ายช่อดอกช่อนกลิ้งของไทย) ที่เป็นดอกไม้เมืองหนาวปลูกด้วยหัวพันธุ์ และ 'กระหล่ำปลีแดง' ผักอากาศหนาวที่ปลูกด้วยการหว่านเมล็ดพันธุ์ก่อนจะนำกล้าไปปลูก

การปลูกพืชพาณิชย์ในลักษณะสวนผักและสวนดอกไม้เมืองหนาวนี้ เป็นที่นิยมมากในชุมชน เมือท่า และมีขั้นตอนการผลิตคล้ายคลึงกัน ถ้าเป็นไม้หัว (ดอกแก้ว) จะต้องนำหัวไปแช่ในห้องเย็น⁵ ก่อนจะนำมาฝังให้คลายอุณหภูมิก่อนปลูก หรือถ้าเป็นจำพวกเมล็ดพันธุ์ จะใช้วิธีหว่านเมล็ดในแปลงกล้า ก่อนจะนำไปปลูกในแปลงที่ดินที่เตรียมไว้แล้วอีกครั้งหนึ่ง การดูแลรักษา กำจัดวัชพืช เป็นขั้นตอนต่อไป และการเก็บเกี่ยว (ตัดดอก-ตัดหัว) เป็นขั้นตอนสุดท้าย

การปลูกกระหล่ำปลีแดงนั้น หลังจาก 'ขึ้นชื่อ' เป็นสมาชิกมูลนิธิฯ แล้ว ชาวบ้านจะได้รับเมล็ดพันธุ์จากมูลนิธิฯ เพื่อนำไปหว่านเป็นกล้ากระหล่ำปลีในแปลงต้นกล้าใกล้บ้าน (เพื่อความสะดวกในการดูแลต้นอ่อน) ระหว่างรอดต้นกล้าเติบโต จะมีจะไถที่ดินและเตรียมขึ้นแปลงสำหรับปลูก การไถที่ดินในปัจจุบัน ชาว เมือท่า ใช้เครื่องไถนาแบบเดินตามทั้งนั้น ทั้งนี้ ชาวบ้านเล่าติดตลกว่า 'ควายของบ้านเมือท่า กลายเป็นรถจักรยานยนต์ไปเสียหมดแล้ว อย่างไรก็ตาม ถ้ายังคงใช้ควายไถที่ดินอยู่ คงจะปลูกกระหล่ำปลีได้ไม่ทันขาย-ไม่ทันกินแน่นอน' สะท้อนถึงยุคสมัยที่อะไรก็ดูเหมือนจะ 'ด่วน' ไปเสียทั้งหมดอย่างชัดเจน

ต้นกล้ากระหล่ำปลีแดงต้องอายุเดือนกว่า จึงจะเหมาะสำหรับการปลูกในแปลงที่เตรียมไว้พร้อม การปลูกทำอย่างเร่งรีบไม่ได้เพราะต้นกล้าจะช้ำ ขณะเดียวกันก็ทำซ้ำไม่ได้ด้วยต้นกล้าจะแก่ไปไม่เหมาะกับการปลูก เมื่อปลูกเรียบร้อยแล้วถึงขั้นตอนการดูแลรักษา ใส่ปุ๋ย-พ่นยา และกำจัดวัชพืช ซึ่งผู้หญิงแม่บ้านเล่าว่า 'เหมือนกับตอนไป 'กลอนหน่อ' (ถอนหญ้า) ในไร่ชาวนั้นแหละ ต้องค่อยๆ ดู ค่อยๆ ถอน แต่การปลูกที่ยกแปลงขึ้นมาทำให้ดูแลและถอนหญ้าได้ง่ายกว่า ไม่ชอบตรงที่มีการพ่นยาและ

⁵ การเอาหัวพันธุ์ดอกแก้วเข้าห้องเย็น เพราะต้องการใช้ความเย็นของห้องเย็นเป็นตัวควบคุมอุณหภูมิของดอกไม้เมืองหนาวชนิดนี้ ให้เป็นไปตามนิสัยของดอกไม้ ที่มักจะฝังหัวพันธุ์ในดินตลอดฤดูหนาวที่มีหิมะปกคลุม - ผู้เขียน

ใส่ปุ๋ย เพราะหญ้าก็เหมือนกระหล่ำปลีนั่นแหละ เมื่อไม่มีหนอนแถมได้ปุ๋ยอีกก็ดูจะพอใจและแข่งกันโตเร็วเหลือเกิน”

ในขั้นตอนที่ต้องเก็บเกี่ยว (ตัดหัว) กระหล่ำปลีแดงนี้ ต้องใช้แรงงานมากหน่อย ไม่สามารถช่วยกันทำตามลำพังได้อีกแล้ว บางครั้งก็จะระดมแรงงานที่เป็นสมาชิกกลุ่มปลูกกระหล่ำปลีด้วยกันนี้ มาช่วย มีพื้นฐานในการปฏิบัติเช่นเดียวกับการแลกเปลี่ยนแรงงาน (มาเด๊ะ มากะ) แบบเดิมนั่นเอง เพราะเมื่อเพื่อนบ้านที่ปลูกกระหล่ำปลีเช่นเดียวกันมาช่วยตัดในวันนี้ วันหน้าที่พวกเขาตัดหัวกระหล่ำปลีบ้าง ก็ต้องเอาแรงงานไปช่วยตอบแทนกัน การระดมแรงงานในช่วงเก็บเกี่ยวผลผลิตนี้ ไม่เกิดขึ้นเสมอๆ เพราะในบางครั้งที่มีพ่อค้าชาวม้ง หรือคนเมืองจากต่างอำเภอเข้ามาซื้อถึงในชุมชน พวกเขาจะพาแรงงานมาด้วยและจะตัดเอง ถึงตอนนั้นเจ้าของแปลงผักก็เพียงแค่อรับเงินเท่านั้น

อย่างไรก็ตาม การ มาเด๊ะ มากะ ของการเก็บเกี่ยวหรือตัดหัวกระหล่ำปลีแดงนี้ มิได้ใช้การระดมแรงงานจากกลุ่มเครือข่ายที่มีความสัมพันธ์ทางสายตระกูลมารดาเช่นเดิม แต่ใช้ความสัมพันธ์ในเครือข่ายของ ‘สมาชิกพวกเดียวกันที่ปลูกพืชพาณิชย์’ ซึ่งเมื่อพิจารณาความสัมพันธ์แล้ว มีบ้างบางคนที่มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติเป็นพื้นฐาน เพราะมีการชักชวนญาติสนิทมาเข้าเป็นสมาชิกของมูลนิธิฯ เพื่อทำการปลูกพืชพาณิชย์ในระยะแรก ทว่า ในการให้ความหมายและอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเครือข่ายใหม่นี้ สามารถอธิบายได้ด้วย ‘ความเป็นสมาชิกพวกเดียวกันที่ปลูกพืชพาณิชย์’ เท่านั้น ทั้งนี้ หากเป็นญาติคนอื่นๆ ที่มิได้ปลูกพืชพาณิชย์ จะต้องว่าจ้างแรงงานแทนการแลกเปลี่ยนแรงงาน ดังนี้ สะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนในการจัดการแรงงานทางการผลิตที่มากขึ้น ซึ่งในเครือข่ายของความ เป็นสมาชิกปลูกพืชพาณิชย์นี้ เปลี่ยนผ่านการจัดการแรงงานในเครือญาติของกลุ่มผู้หญิง ไปสู่การจัดการแรงงานในกลุ่มผู้ชายที่เป็นสมาชิกของมูลนิธิฯ เพื่อการปลูกพืชพาณิชย์ไปแล้ว

ตาราง 4.2 แสดงบทบาทหญิงชายในการปลูกกระหล่ำปลีแดง

กิจกรรม	เพศ		
	หญิง	ชาย	ทั้งสอง
- หว่านเมล็ดกระหล่ำปลีในแปลงกล้า	√		
- ไถที่ดิน ขึ้นแปลง		√	
- ถอนกล้า ปลูก			√
- ใส่ปุ๋ยและพ่นยาฆ่าแมลง		√	
- ถอนหญ้า ดูแลวัชพืช	√		
- ตัดหัวกระหล่ำ			√

ในการปลูกดอกเก็ดก็เป็นทำนองเดียวกัน ทว่า เริ่มขั้นตอนจากการนำหัวพันธุ์จากห้องเย็นของมูลนิธิฯ มาฝังลมให้แห้งดี และลงมือปลูกในแปลงที่เตรียมเอาไว้พร้อมดีแล้ว (การเตรียมดิน เป็นเช่นเดียวกันกับการเตรียมดินปลูกกระหล่ำปลีนั่นเอง) หลังจากการปลูกก็จะดูแลรักษา พ่นยา-ใส่ปุ๋ย จนกว่าดอกจะเป็น 'สาว' แตกซ่อให้เห็น การตัดซ่อดอกเก็ด (ซึ่งมีลักษณะเป็นซ่อยาว ประกอบด้วยดอกเล็กๆ เรียงสลับตามซ่อจากโคนถึงปลาย คล้ายดอกช่อนกลี้นของไทย - ผู้เขียน) จะทำเมื่อดอกตูมที่อยู่โคนสุดแย้มบานให้เห็นสีดอก เพราะดอกเก็ดนี้สามารถอยู่ได้ทนนานจนกว่าดอกเล็กๆ ปลายซ่อจะบานและดอกบริเวณโคนเริ่มเหี่ยว ต้นหนึ่ง (จากหัวพันธุ์หนึ่งหัว) จะมีซ่อดอก 2-3 ซ่อ การปลูกดอกเก็ดจะมีขั้นตอนยุ่งยากในช่วงหลังจากเก็บเกี่ยวแล้ว กล่าวคือ ต้องรดน้ำบ่มหัวพันธุ์ไปจนกว่าต้นจะตาย (ประมาณ 1 เดือน) เพื่อหัวพันธุ์นี้จะได้นำมาเป็นหัวพันธุ์สำหรับการผลิตในปีต่อไป จากนั้นจึงขุดหัวพันธุ์ขึ้นมาฝังไว้ในที่ร่ม (ช่วงนี้สามีจะไถที่และเตรียมที่ดินสำหรับการทำนาที่จะมาถึงในไม่ช้า เป็นการครบรอบปีการผลิตพอดี) ในระหว่างที่ผู้ชายไถที่เตรียมดิน ผู้หญิงก็จะแกะเปลือกหัวพันธุ์ออกและนำหัวพันธุ์ส่งเก็บไว้ในห้องเย็น หรือที่เรียกว่า 'เข้าห้องเย็นเก็บหัวดอกเก็ด' (ซึ่งมูลนิธิฯ คิดค่าเช่าตอกีโลกรัมๆ ละห้าสิบบาท) ต่อไป

ตาราง 4.3 แสดงบทบาทหญิงชายในการปลูกดอกเก็ด

กิจกรรม	เพศ		
	หญิง	ชาย	ทั้งสอง
- นำหัวพันธุ์จากห้องเย็นมูลนิธิฯ มาฝังลม		√**	
- ไถที่ดิน ขึ้นแปลง		√	
- ปลูก			√
- ใส่ปุ๋ยและพ่นยาฆ่าแมลง		√	
- ถอนหญ้า ดูแลวัชพืช	√		
- ตัดดอก			√*
- รดน้ำบ่มหัวพันธุ์ให้ชุ่มชื้น			√
- ขุดหัวพันธุ์ขึ้นมาฝังลม			√
- แกะหัวพันธุ์ใส่กระสอบ และส่งห้องเย็น		√**	

หมายเหตุ : * ในกรณีที่ปลูกดอกไม้มากนัก และดอกไม้แก่ไม่พร้อมกัน จะเป็นบทบาทของเพศใดเพศหนึ่งก็ได้

** ในอดีตที่มูลนิธิฯ เพิ่งจะมาตั้งโครงการ ผู้ที่จะติดต่อกับมูลนิธิฯ คือผู้ชาย แต่ในปัจจุบัน ผู้หญิง

สามารถทำบทบาทนี้ได้เช่นเดียวกัน ขึ้นอยู่กับแต่ละครัวเรือน เช่นมีรถ (รถยนต์ หรือรถจักรยานยนต์)

หรือไม่ ผู้หญิงสามารถใช้รถหรือไม่ เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การแบ่งงานกันทำระหว่างหญิงชายในการปลูกกระหล่ำปลีนี้ เป็นการให้แรงงานในครัวเรือนเท่านั้น (สามี-ภรรยา หรือบางครั้งจะมีญาติที่อาศัยอยู่ด้วยกัน และลูกๆ มาช่วย) ซึ่งในขั้นตอนการหว่าน การปลูก การดูแลรักษา และการตัดหัวกระหล่ำปลี ที่ผู้หญิงรับผิดชอบนั้น นอกจากจะสะท้อนถึง 'งานเก่าหรือบทบาทเก่า' ที่เคยรับผิดชอบเมื่อคราวทำไร่แล้ว ยังสะท้อนว่า ความรู้จากการผลิตในไร่ ถูกนำมาใช้ให้เข้ากับบริบทของการปลูกพืชพาณิชย์ ดังที่แม่บ้านคนหนึ่ง ซึ่งเป็นแรงงานสำคัญในการทำการผลิตในสวนเคียงป่าเคียงใกล้กับสามี เล่าให้ฟังว่า 'เคยหว่านเมล็ดแดงในไร่อย่างไร เคยหว่านข้าวในแปลงกล้าอย่างไร ก็หว่านเมล็ดพันธุ์กระหล่ำปลีเช่นเดียวกันนั้น เคยถอนหญ้าเช่นไร ก็ใช้ 'คละ' ในสวนได้เช่นกัน แรกๆ ที่แฟนมาปรึกษาและตัดสินใจลงปลูกก็ไม่ค่อยกล้าทำอะไรนักด้วยความไม่รู้ แต่พอสังเกตแฟนทำและเข้ามาช่วยระยะหนึ่ง ก็รู้ว่าไม่ได้ยากไปกว่าการปลูกข้าวไรเลย ปลูกข้าวไรยุ่ง เพราะมีดินไม่มากมายให้ดูแล ส่วนการทำสวนนี้ดี เพราะมีพืชชนิดเดียวให้ดูแล'

สำหรับบทบาทที่ผู้ชายต้องรับภาระเช่นการไถที่ เป็นเพราะเครื่องไถนาแบบเดินตามหนักเกินไปสำหรับแรงผู้หญิง เด็กสาวลักษณะแข็งแรงและเอาการเอางานคนหนึ่งบอกว่า 'เคยลองไถเหมือนกัน แต่รถไถหนักมาก ถ้าใช้ควายอย่างแต่ก่อนจะดี เพราะสามารถช่วยแบ่งแรงพอได้บ้าง' เมื่อมาถึงการขึ้นแปลง ผู้หญิงสามารถเข้าไปช่วยด้วยเหมือนกัน แต่สำหรับการใส่ปุ๋ยพ่นยาที่ผูกขาดกับผู้ชายนั้น ผู้หญิงเล่าว่า พวกเขาไม่มีความรู้เรื่องปุ๋ยและยาเลย ผู้ชายเป็นฝ่ายไปอบรม จึงสามารถทำได้ และนอกจากความรู้ที่ได้มาใหม่เกี่ยวกับปุ๋ยและยาแล้ว บรรดาแม่บ้านทั้งหลายยังสะท้อนให้ฟังว่า 'จริงๆ แล้วผู้ชายเสียสละมาก ที่ทำงานอันตรายเกี่ยวกับยาฆ่าแมลงแทนพวกเรา' ทั้งนี้ สะท้อนให้เห็นว่า การแบ่งแยกงานกันทำในการผลิตทางการเกษตรนี้ มีการสร้างกรอบทางวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่ ซึ่งมิได้ให้เกณฑ์ความแตกต่างทางสรีระเช่นเคย ทว่ามาตรฐานใหม่เข้ามา อาทิ 'ความรู้' มากำกับ เช่น ผู้ชายรู้เรื่องยาและปุ๋ยจึงต้องรับผิดชอบ เช่นเดียวกับผู้หญิงที่ต้องถอนหญ้าเพราะมีความรู้เกี่ยวกับวิธีการในการถอน หรือ 'ความช่วยเหลือ' ซึ่งกันและกัน ในการขึ้นแปลงเพราะจะทำให้รวดเร็วกว่าการทำงานคนเดียว หรือ 'ความเสียสละ' ที่อีกฝ่ายหนึ่งมีให้กับฝ่ายตรงข้าม จึงเป็นความร่วมมือระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย เพื่อต่อสู้กับภาวะวิกฤตที่รุนแรงขึ้นและเข้ามามีกรอบอยู่ นอกจากนี้ ยังเป็นการประยุกต์ 'ความรู้และการจัดการ' ที่เคยมีในการผลิตแบบดั้งเดิมมาใช้ เพื่อทำให้การผลิตแต่ละครั้งได้ผลผลิตตามต้องการ โดยมีวัตถุประสงค์ที่ความอยู่รอดของครอบครัวในสังคมปัจจุบันเป็นเดิมพันที่ท้าทาย

โดยภาพปรากฏที่ว่า เมื่อโครงสร้างทางสังคมของชุมชนที่มีระบบการผลิตเป็นลักษณะเชิงพาณิชย์นี้ เป็นโครงสร้างสังคมที่ให้อิทธิพลและอำนาจกับผู้ชายเพียงอย่างเดียว ทำให้ผู้หญิงที่เคยเป็นแรงงานสำคัญในการผลิต เป็นแกนกลางในการจัดความสัมพันธ์ทางสังคม และมีความสำคัญเชิงโครงสร้าง ถูกผลักให้ออกไปอยู่ชายขอบของชุมชน เป็นการมองและอธิบายชุมชนโดยมองไม่เห็น การเป็น 'ผู้กระทำของชาวบ้าน' แต่อย่างไร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง 'ผู้หญิง' ด้วยความเป็นจริงทางสังคมที่ว่า

ชุมชนชาวเขาที่ก้าวเข้าสู่กระแสของการพัฒนา ต่างก็ถูกผลักดันไปอยู่ชายขอบของส่วนกลางทั้งสิ้น ในบริบทที่ชุมชนชายขอบได้รับผลกระทบมากมายจากภายนอกและต้องปรับตัวอยู่ตลอดเวลา สมาชิกในชุมชนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ต่างก็ต้องต่อสู้ดิ้นรนและตกอยู่ในภาวะเป็นรองด้วยกันทั้งสองเพศ

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาอย่างละเอียดถึง 'ภาวะการเป็นผู้กระทำทางสังคม' แล้ว ในชุมชน เหมอท่า สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้ระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ที่หล่อเลี้ยงชุมชนอยู่ทุกวันนี้ แสดงให้เห็นว่า ทั้งสองเพศมีความพยายามเข้าถึงโอกาสและพยายามจัดการกับวิกฤตทางการผลิตอย่างมีศักยภาพ ด้วยการใช้ระบบคิดเก่า (ของผู้หญิงในไร่) มาผสมผสานกับความรู้ใหม่ (ของผู้ชาย) ในการผลักดันตัวเองให้สามารถดำรงอยู่ต่อไปโดยพึ่งการผลิตเชิงพาณิชย์นี้

ผู้หญิงในร้านค้าพาณิชย์

นอกเหนือจากการผลิตเชิงพาณิชย์ที่เปลี่ยนแปลงไปนั้นา ให้กลายมาเป็นสวนดอกแก้ว และแปลงกระหล่ำปลีแล้ว ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม กลุ่มทุนที่เข้าไปอุดหนุนพื้นที่สาธารณะที่เปิดกว้างให้ผู้หญิงได้ออกไปเห็นประสบการณ์จากภายนอกชุมชน ตลอดจนการศึกษา-ความรู้ใหม่-ค่านิยมและอุดมการณ์ปัจเจกชนนิยมที่ได้รับในปัจจุบัน ร้านค้าพาณิชย์⁶ ในหลายๆ รูปแบบเริ่มปรากฏให้เห็นแก่สายตา ซึ่งนอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงระบบเศรษฐกิจที่เป็นทุนนิยมเสรีมากขึ้นแล้ว ยังสะท้อนถึงลักษณะโครงสร้างสังคมใหม่ที่กำลังเข้ามาแทนที่โครงสร้างทางสังคมแบบเดิมด้วย

โรงสีดูจะเป็นการค้าเอากำไรอย่างแรกๆ ที่เข้าไปตั้งในชุมชนอย่างมั่นคง เพื่อรองรับกับ 'เวลา' ที่น้อยลงของชาวบ้าน และเข้าไปแทนที่ครกกระเดื่องดั้งเดิม ชาวบ้านจำไม่ได้ว่าร้านค้าพาณิชย์ในรูปของร้านของชำมีมานานเท่าไร รู้เพียงว่า สมัยก่อนนั้น ใครสามารถเข้าเมืองก็จะได้รับการให้वानให้ซื้อของที่จำเป็นมาให้ ซึ่งจะได้คำตอบแทนสินน้ำใจเป็น 'คำขอบคุณ (ตะ บรี พะ ไค)' ก่อนจะค่อยๆ เปลี่ยนมาเป็นช่วยค่ารถ ค่าน้ำใจ และค่าของบวกก่าไรในรูปของร้านค้าในที่สุด

สำหรับการขายน้ำมันนั้น เพิ่งจะมีในชุมชนไม่เกิน 10 ปีนี้เอง ในหมู่บ้านเริ่มมีรถที่ต้องใช้น้ำมันมากขึ้น (ปัจจุบันในบ้าน เหมอท่า มีรถยนต์ 9 คัน / รถจักรยานยนต์ 75 คัน รวมทั้งเครื่องไถนาแบบเดินตาม 25 คัน - จากการเก็บข้อมูลพื้นฐานหมู่บ้านของผู้เขียน) ตลอดจนถนนหนทางที่ดีขึ้นทุกปี และเส้นทางมีรถผ่านไปมาอยู่ชวักไขว่ตลอดวัน บริบทเช่นนี้ทำให้ผู้เป็นเจ้าของร้านค้า ที่มีเงินทุนอยู่ในมือตัดสินใจเพิ่มการขายน้ำมันขึ้นมาในร้านอีกหนึ่งอย่าง ทั้งนี้ จะมีรถน้ำมันจากปั๊มในหมู่บ้านคนเมืองตีนดอย ขึ้นมาส่งอาทิตย์ละ 1 ครั้งเสมอ ปัจจุบันในชุมชน เหมอท่า ประกอบด้วยร้านก๋วยเตี๋ยวอีก 2 ร้าน ร้านค้าพาณิชย์เริ่มส่งอาหารสำเร็จ เช่น แกง ไก่ทอด และหมูทอด ขึ้นมาขาย ก๋วยเตี๋ยวและอาหาร

6 ร้านค้าพาณิชย์นี้ ในชุมชน เหมอท่า เรียกว่า กะ ซึ่งอธิบายว่า มาจากการทับศัพท์คำว่า 'กาต' ที่แปลว่าตลาดของคนเมือง ทั้งนี้เพราะลักษณะของร้านค้า ที่มีของขายมากมายเช่นเดียวกันกับตลาด อีกทั้งในชุมชนปกากะญอไม่เคยมีร้านค้าลักษณะเช่นนี้มาก่อน จึงไม่มีคำปกากะญอเรียกเป็นการเฉพาะ

สำเร็จเหล่านี้ คือกับข้าวของชาวบ้าน ที่เข้ามาทดแทนความหลากหลายของอาหารที่เคยมีในไร่ตนเอง ดังที่แม่บ้านเขาประจำอาหารสำเร็จให้เหตุผลว่า 'เมื่อก่อนไปไร่ทุกวัน จะต้องมีผัก-มีเห็ด ตัดมือกลับมา เป็นกับข้าว เดียวนี้ ต้องไปทำงานในสวนดอกไม้ทุกวัน และไม่มีเวลามากพอจะกลับมาหาอาหารทำกิน ก็อาศัยร้านค้าและอาหารสำเร็จนี้แหละ แกงถุงเดียว 5 บาท ชื่อ 2 ถุง ก็กินได้ทั้งบ้าน ถูกกว่าซื้อปลา กระจกมาทำน้ำพริกเสียอีก' นอกจากนี้ เจ้าของร้านค้ายังเล่าให้ฟังอีกว่า 'อาหารสำเร็จนี้ จะขายดีมาก ในช่วงที่มีการเก็บเกี่ยวผลผลิต หรือช่วงที่ทุกคนต้องเร่งปลูกพืชในต้นฤดูการผลิต ทั้งนี้เพราะ ชาวบ้าน ต่างก็จะเร่งทำหน้าที่ยของตนในไร่-นา-สวนให้แล้วเสร็จ เพื่อแข่งขันกับเวลา จึงไม่มีเวลาเหลือเฟือสำหรับ ทำอาหารให้กับสมาชิกในครอบครัว จนต้องมาซื้อกินแทน'

การคำพาณิชนิยที่ปรากฏให้เห็นนี้ ไม่อาจสรุปได้ว่าเป็น 'ทางเลือกใหม่' สำหรับผู้หญิง ด้วยการมองแค่เจ้าของร้านค้าทุกร้านเป็นผู้หญิง แต่สิ่งที่ปรากฏให้เห็นค่อนข้างชัดเจนก็คือ ผู้หญิง สามารถดูแลร้านและรับผิดชอบงานบ้าน เช่น เลี้ยงลูก ดูแลคนชรา รวมทั้งจัดการกับงานบ้านได้ทุกชนิด โดยมีรายได้มาจุนเจือครอบครัวทุกวัน แม้รายได้ในแต่ละวันจะไม่มากนัก แต่ก็แสดงให้เห็นว่า เธอสามารถเข้าถึงตัวเงินรายได้อีกทางหนึ่ง ที่ไม่ใช่การผลิตในการเกษตรเท่านั้น และตัวเงินที่เธอเข้าถึงได้นี้ คือเงินใช้จ่ายในครอบครัวของสมาชิกในแต่ละวัน คืออาหารในแต่ละมื้อ และคือเงินเก็บออมในยามเจ็บไข้หรือเดือดร้อน ดังที่เจ้าของร้านค้าทุกร้านบอกเหตุผลของการตั้งร้านค้าในหมู่บ้านว่า 'ร้านค้าเป็นงานเบา และได้อยู่กับบ้าน ได้เลี้ยงลูกอย่างใกล้ชิด และสามารถมีรายได้มาจุนเจือครอบครัวด้วย ที่สำคัญที่สุด ยังสามารถอยู่ในหมู่บ้าน ใกล้ชิดญาติพี่น้อง ไม่ต้องออกไปหางานทำและใช้ชีวิตที่อื่น'

ผู้หญิงเจ้าของร้านค้าเล่าคล้ายกันว่า พวกเขาไม่แย่งลูกค้ากัน ใครอยากซื้อของจากร้านใดก็ได้ ซึ่งเจ้าของร้านอื่นๆ ก็จะไม่โกรธ ของที่ขายในร้านจะคล้ายคลึงและแตกต่างในรายละเอียด เช่น เป็นขนมเด็กเหมือนกัน แต่มีเครื่องหมายสินค้าต่างกัน เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้หญิงที่เป็นเจ้าของ ร้านค้านี้ มีความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ทั้งที่เป็นเครือขายในสายตระกูลและเครือขายจากการแต่งงาน มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ร่ำรวย และมีโอกาสในการรับการศึกษาสมัยใหม่ (ไม่มากนักน้อย) เงื่อนไขที่เหมือนกันนี้ เป็นการสนับสนุนให้เธอสามารถเข้าถึงโอกาสทางเศรษฐกิจ และที่มาของรายได้ที่เป็นเงินสดได้มากกว่าคนอื่น

การค้าขายของเธอนอกจากจะเป็นทางหนึ่ง ในการหารายได้ให้กับครอบครัวและตัวเองแล้ว บ้านที่เคยเป็นพื้นที่ส่วนตัวของครอบครัวถูกเปิดออกให้กับ 'สมาชิกทุกคนของชุมชนหรือต่างชุมชน' เข้าไปปฏิสัมพันธ์กันอย่างเปิดเผย และหัวข้อที่ใช้ในการสนทนาในบ้าน ซึ่งเคยเป็นเรื่องส่วนตัวระหว่างสมาชิกในครอบครัวหนึ่งๆ เท่านั้น เปิดประเด็นสู่เรื่องราวของชุมชน สังคม และการเมืองมากยิ่งขึ้น ผู้หญิงพัฒนาศักยภาพของตนเองมากขึ้น จากการอยู่แต่ในบ้านและจัดการบ้านเท่านั้น ไปสู่การขยับรถยนต์ออกจากหมู่บ้าน มุ่งสู่ร้านขายส่งและบรรทุกของ กลับมาหมู่บ้านสัปดาห์ละสองครั้งเป็นอย่างน้อย หรือขยับรถพาคณะกรรมการของกลุ่มแม่บ้าน เข้าไปร่วมประชุมในตำบลแม่ว่าง เป็นต้น ร้านค้าของผู้หญิงใน เฌอท่า นี้ จึงสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิก

ในเชิงส่วนตัวที่เกิดขึ้นในบ้าน และความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในทีสาธารณะ ล้วนเกี่ยว
ข้องกันอย่างแยกกันไม่ออกทีเดียวในปัจจุบันนี้

จะว่าไปแล้ว โครงสร้างทางสังคมถูกแบ่งแยกเมื่อผู้หญิงก้าวออกสู่พื้นที่สาธารณะนอกชุมชน
และดูเหมือนจะเข้มข้นขึ้นเรื่อยๆ ในปัจจุบันนั้น ถูกลดลงเมื่อมีการปรากฏมาของร้านค้าพาณิชย์ เพราะ
นอกจากการสนทนา การแลกเปลี่ยน การรับรู้เรื่องราวความเป็นไปในหมู่บ้านจากการพูดคุยอย่างไม่เป็น
ทางการที่เกิดขึ้นในร้านค้า จะแสดงให้เห็นถึงความช่วยเหลือ การแก้ไขปัญหา การแนะนำทางออก ให้
แก่กันและกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์ที่มีอยู่ในชุมชนแล้ว วงสนทนาของร้านค้ายังเป็นเวทีในการ
ต่อรองอำนาจในระหว่างสมาชิกของชุมชนได้อย่างน่าทึ่ง โดยมีต้องอาศัยการจัดการองค์กรใดๆ ที่เป็น
ทางการเลย

ผู้หญิง-ผู้ชายและตำแหน่งแห่งที่ในชุมชนตามบริบทใหม่

ดังกล่าวมาแล้วในบทต้นๆ ว่า เมื่อชาวปากาเกอะญอเลือกรับคริสต์ศาสนาในยุคเริ่มต้นนั้น
เวทีพิธีกรรม ซึ่งเป็นพื้นที่ในการแสดงบทบาทของผู้ชาย ถูกทำให้หายไปด้วยความเชื่อที่ไม่ให้ประกอบ
พิธีกรรมใดๆ นอกเหนือจากพิธีกรรมตามความเชื่อของคริสต์ศาสนาเท่านั้น กลุ่มผู้ชายชาว เมอท่า ได้
เลือกใช้ความเป็นคริสตชน ก้าวเข้าสู่อำนาจของทางราชการและอำนาจทางเศรษฐกิจ ซึ่งถือเป็นอำนาจ
ในรูปแบบใหม่ที่มั่นคงกว่า เพื่อรักษาบทบาทและอำนาจของตนเองไว้เช่นเดิม ประกอบกับในยุคต่อมา
เมื่อมูลนิธิโครงการหลวงเข้าไปสนับสนุนให้มีการปลูกพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการพาณิชย์ในชุมชน กลุ่มผู้ชาย
กลุ่มเดียวกันนี้ ก็ได้รับเลือกจากมูลนิธิฯ ด้วยมายาคติให้เข้าร่วมอบรมความรู้สมัยใหม่ในการผลิต
ความรู้และต่อมาก็คือความสามารถในการผลิตพืชพาณิชย์ชนิดใหม่ๆ ในชุมชน จึงกลายมาเป็นเครื่องมือ
ในการตอกย้ำถึงอำนาจของผู้ชายในชุมชน เมอท่า ที่มากขึ้น

สำหรับกลุ่มผู้หญิง ซึ่งความรู้ อำนาจ และสถานภาพทางสังคมของพวกเธอ ถูกผูกโยงอย่าง
สอดคล้องกับระบบการผลิตเพื่อยังชีพของปากาเกอะญอนั้น ได้รับผลกระทบอย่างมากมาย บทบาททาง
การผลิตที่เธอรับผิดชอบเต็มที่อยู่เคย ไม่ได้รับผลผลิตมากพอจะหล่อเลี้ยงสมาชิกในครัวเรือนได้ ส่งผล
ให้สถานภาพทางสังคมที่เคยได้รับการยอมรับและยกย่องอย่างดีเสมอมานั้นเริ่มคลอนแคลน ทั้งนี้
มิได้หมายความว่าศักยภาพทางการผลิตของพวกเธอลดลง จึงทำให้ผลผลิตไม่เพียงพอต่อการบริโภคแม้
ในครัวเรือน หากบริบทของชุมชนชาวเขาในขณะนั้น ต่างถูกจำกัดพื้นที่ทำกิน ระบบนิเวศวิทยาบนที่สูง
เสื่อมโทรมลง และทรัพยากรต่างๆ ถูกทำลายลงอย่างมาก การผลิตในไร่ที่ให้ระบบการผลิตแบบดั้งเดิม
ตามภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น จึงไม่สามารถจะรับมือไหว สถานภาพของผู้หญิงในชุมชนถูกมองข้ามมาก
ขึ้นเมื่อชุมชนเปิดรับการผลิตเชิงพาณิชย์เข้ามาในระบบ ทั้งนี้เพราะบทบาทหลักของผู้หญิงในการผลิต
แบบเดิม ถูกเปลี่ยนมือสู่ผู้ชายทันทีด้วยความรู้สมัยใหม่ที่ผู้ชายได้รับจากโครงการพัฒนาที่รู้เท่าไม่ถึง
การณั้เอง

อย่างไรก็ตาม ด้วยการปูพื้นฐานความรู้สมัยใหม่ที่ได้รับจากโรงเรียน โอกาสในการเดินทาง ออกนอกชุมชน และการได้รับอำนาจจากทางการด้วยบทบาทของกลุ่มแม่บ้าน ทำให้ผู้หญิงได้รับทางเลือกใหม่ ที่จะได้อำนาจในรูปแบบใหม่ในยุคปัจจุบัน ทั้งนี้ ด้วยบทบาทการเป็นสมาชิกในกลุ่มแม่บ้าน บทบาททางการค้า และบทบาทของแรงงานรับจ้าง ต่างก็ทำให้เธอสามารถเข้าถึงรายได้ที่เป็นเงินสด เพื่อนำมาใช้จ่ายจนเจือจรรอบครัว ได้อย่างไม่ต้องพึ่งพาผลผลิตในไร่เช่นเคย และรายได้ที่เป็นเงินในยุคสมัยนี้ ก็คืออำนาจในรูปแบบใหม่ที่ทั้งผู้หญิงและผู้ชายต่างก็แสวงหา ต้องการเข้าถึง และครอบครองมัน

ผู้หญิง ซึ่งเป็นเจ้าของร้านค้าแห่งหนึ่งเล่าให้ฟังว่า 'รายได้จากร้านค้าในแต่ละวัน นอกจากจะสามารถนำมาใช้จ่ายในครอบครัวแล้ว ถ้ารู้จักเก็บออม โดยเฉพาะรายได้จากรวันหยุดหรือช่วงเทศกาล ที่มากกว่าวันธรรมดาหลายเท่า นั้น จะสามารถเก็บไว้ใช้ทำทุนต่อได้อย่างดี ที่สำคัญที่สุด เงินออมส่วนนี้เป็นสมบัติส่วนตัวของเราคนเดียว เวลาจะใช้ไม่จำเป็นต้องปรึกษาใคร แต่ส่วนใหญ่ก็จะเก็บเอาไว้ซื้อเสื้อผ้าและหนังสือให้ลูกตอนเปิดเทอม หรือเอาไว้ให้ญาติพี่น้องขอยืมนั่นแหละ' นอกจากนี้ ผู้หญิงสมาชิกกลุ่มแม่บ้านคนหนึ่งยังได้สะท้อนให้ฟังว่า 'เธอรู้สึกดีใจที่ได้เป็นสมาชิกกลุ่มแม่บ้าน เพราะคราวใดที่ต้องการเงินมาลงทุน ก็สามารถขอยืมได้ หลังเก็บเกี่ยวข้าวปีที่แล้วเธอกู้เงินกลุ่มแม่บ้านมาลงทุนเกษตร ในตอนแรกสามีอยากให้ปลูกต้นหอม ซึ่งเขาได้ความรู้มาจากเพื่อนคนพื้นราบ แต่เธอไม่แน่ใจในความรู้ของสามี ที่สำคัญเธอไม่มีความรู้เรื่องการปลูกต้นหอมเลย เธอจึงใช้ความเป็นเจ้าของเงินตัดสินใจปลูกดอกแคทด ซึ่งสามีก็จำเป็นต้องยอมตามใจในที่สุด' สะท้อนให้เห็นว่า การมีเงินสดอยู่ในมือของผู้หญิงนั้น เธอสามารถต่อรองกับสามีหรือคนในครอบครัวได้มากกว่า การเรียนรู้เอง ทำให้ทำให้กลไกใหม่ๆ ทางสังคม ไม่ว่าจะเป็นการระดมทุนในรูปแบบของกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน หรือการก้าวเข้าสู่การเป็นเจ้าของร้านค้าพาณิชย์ ซึ่งเป็นพื้นที่ทางสังคมใหม่ที่ผู้หญิงเลือกใช้เป็นพื้นที่แสดงบทบาทและสถานภาพทางสังคมของพวกเธอ

การปลูกพืชพาณิชย์ในระยะต่อมา ที่ผู้หญิงสามารถก้าวเข้าไปมีส่วนร่วมในการผลิตอย่างเคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชายผู้เป็นสามีหรือพ่อ พี่ และน้อง ทำให้เธอเรียนรู้ว่า เธอสามารถใช้ความรู้ทางการผลิตที่มีแต่เดิม ไม่ว่าจะเป็นความรู้เรื่องการดูแลรักษาพืชหรือการเก็บเกี่ยว มาผสมผสานกับความรู้สมัยใหม่ของผู้ชาย เพื่อทำการผลิตในพืชชนิดใหม่ๆ นั้นได้เป็นอย่างดี ภาพปรากฏในช่วงเวลาต่อไปนี้ จึงเป็นภาพเดิมที่ผู้หญิงและผู้ชายชาวปากาเกอะญอ เริ่มมีบทบาททางการผลิตที่เคียงบ่าเคียงไหล่กันอย่างเสมอภาค รายได้ที่ได้รับการขายผลผลิตในแต่ละครั้ง จะใช้จ่ายในครอบครัวและเก็บออมสำหรับการลงทุนต่อไป พวกเขาอธิบายถึงการตัดสินใจในการใช้เงินในแต่ละครั้งว่า ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง แต่ที่สำคัญที่สุดเห็นจะได้แก่ ความเป็นเจ้าของเงินที่นำมาลงทุนในครั้งนั้น เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ความพยายามที่จะแย่งชิงพื้นที่ทางสังคมของทั้งสองเพศ เป็นไปเพื่อรักษาบทบาทและสถานภาพทางสังคมของตนเองไว้ ทั้งนี้แต่เดิมที่ผู้ชายครอบครองพื้นที่ของพิธีกรรม ซึ่งถือ

เป็นสัญลักษณ์ของปริมาณพลสาธารณะ ก็เพียงเพื่อแสดงอำนาจหน้าที่ของตนเอง ในการติดต่อและต่อ
รองกับอำนาจที่เหนือกว่า เพื่อขอความคุ้มครองปกป้องดูแลครอบครัวและชุมชนให้มีความสุข ในขณะที่
ผู้หญิงจะครอบครองปริมาณพลของบ้าน ที่แสดงออกถึงความรู้และความสามารถในการผลิตของ
ครัวเรือน เพื่อให้ได้ผลผลิตจากไร่นามาเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวและชุมชนให้อยู่ดีมีสุข ในความ
สัมพันธ์ของทั้งสองเพศที่ผ่านมา แม้จะเป็นการแบ่งบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกันออกจากกันอย่างชัดเจน
นี้ ทว่า ทั้งหมดก็เป็นไปเพื่อการรักษาชุมชนให้อยู่รอด มากกว่าจะเป็นการพยายามในการเอาชนะกัน
แต่ในปัจจุบันนั้น กลไกต่างๆ ในสังคมที่ถูกสร้างขึ้น ภายใต้การแนะนำสนับสนุนผ่านทางเจ้าหน้าที่
โครงการพัฒนา ไม่ว่าจะเป็นกลุ่มออมทรัพย์แม่บ้าน กองทุนต่างๆ จากรัฐ หรือการลงทุนในร้านค้าถ้ามี
ความสามารถพอ ซึ่งก็ได้อาศัยฐานอำนาจเก่าของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติสายตระกูล
ผู้หญิงมาเป็นพื้นฐาน ล้วนแต่ส่งเสริมให้กลุ่มผู้หญิงมีโอกาสและความสามารถในการเข้าถึง 'อำนาจ'
รูปแบบใหม่ได้มากกว่าผู้ชาย

นั่นหมายความว่า ในสถานการณ์ปัจจุบัน ที่ซึ่งผู้หญิงสามารถดำรงรักษาบทบาทและ
สถานภาพทางสังคมของพวกเธอไว้ได้ ด้วยกลไกทางสังคมใหม่ๆ ผู้ชายปกากะเอยกลับมีบทบาทและ
สถานภาพที่ไม่ค่อยชัดเจนนักโดยภาพรวมของชุมชน มีเพียงการรักษาบทบาทที่เคยมีอยู่ ในการติดต่อ
สัมพันธ์กับทางราชการเอาไว้ในครอบครองเท่านั้น

สรุป

ภายใต้กระบวนการผลิตเชิงพาณิชย์ ในบริบทที่ชุมชนปกากะเอยก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนแปลง
จากภายนอกนี้ แม้การกล่อมเกลี้ยงเลี้ยงดูเด็กหญิงชายในชุมชนปกากะเอย จะไม่ได้ยึดถือตาม
วัฒนธรรมและภูมิปัญญาแต่เดิมอีกต่อไปแล้ว แต่ระบบการเรียนรู้และระบบการศึกษาจากภายนอก
ไม่ว่าจะผ่านทางระบบโรงเรียน หรือนอกระบบ ทางการอบรมต่างๆ ก็สอดคล้องกับบริบททางสังคม
ของชุมชนที่เริ่มเปลี่ยนแปลงเข้าสู่กระแสเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเช่นเดียวกัน ในการนี้เอง ความรู้จาก
บทเรียนสมัยใหม่ จึงเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตในชุมชนไม่น้อยทีเดียว

บทบาททางการผลิตของผู้หญิง มิได้ถูกทำให้ด้อยลงด้วยการเป็นผู้ตามหรือผู้ช่วยของสามี
ตามภาพปรากฏหรือตามทฤษฎีที่กำหนดไว้แต่อย่างใด ในความเป็นจริงแล้ว ผู้หญิงยังคงมีบทบาท
สำคัญในภาคการผลิตที่เคียงบ่าเคียงไหล่กับผู้ชาย แม้ในระบบการผลิตเชิงพาณิชย์ ทั้งนี้เป็นเพราะ
ความรู้เก่าจากการทำไร่ของผู้หญิง ถูกนำมาใช้ในการจัดการกับพืชพาณิชย์ได้ ไม่น้อยไปกว่าความรู้ของ
ผู้ชายที่ได้รับจากการอบรม นอกจากนี้ แม้ว่าเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติของผู้หญิงจะไม่ได้
ถูกนำมาใช้ในการจัดการแรงงานในการปลูกพืชพาณิชย์ ด้วยมีกลุ่มเครือข่ายของผู้ปลูกพืชพาณิชย์
ชนิดเดียวกันของผู้ชายเข้ามาแทนที่ในการจัดการแรงงาน ทว่า การจัดการเงินทุนหรือการระดมทุน

ยังคงต้องใช้ความสัมพันธ์ของผู้หญิงในเครือข่ายทางสังคมของกลุ่มแม่บ้าน ที่จะขอกู้ยืมเงินมาใช้เป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญในการลงทุนด้วย

ไม่เพียงบทบาทของผู้หญิงในภาคการผลิตในไร่นาจะได้รับการพิสูจน์ และได้รับการยอมรับอีกครั้งในการผลิตเชิงพาณิชย์ ทว่า การได้มาซึ่งเงินสดในลักษณะของร้านค้าพาณิชย์ ก็ได้ช่วยให้ผู้หญิงบางกลุ่มสามารถเข้าถึงรายได้ที่เป็นเงินสด ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตในปัจจุบันด้วย จึงพบว่าในบริบทของการผลิตเชิงพาณิชย์ของชุมชน ผู้หญิงชาวปกากะญอยังคงมีตำแหน่งแห่งที่เป็นที่ยอมรับของคนภายในชุมชนอยู่เช่นเดิม